

INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Vad ska föräldrar säga för att få behålla sina barn?

En studie om hur föräldraskap framställs i domstolsbeslut angående
LVU

SQ4562, Vetenskapligt arbete i socialt arbete, 15 hp

Scientific Work in Social Work, 15 higher education credits

Kandidatnivå

Termin: HT 18

Författare: Alvina Terning & Sofia Hultman

Handledare: Helena Johansson

Abstract

Titel: Vad ska föräldrar säga för att få behålla sina barn?

Författare: Alvina Terning och Sofia Hultman

Syftet med studien var att undersöka hur föräldraskapet framställdes i domstolsbeslut angående 2§ LVU. Vi undersökte därmed hur ett gott respektive icke gott föräldraskap framställdes. Det empiriska materialet utgjordes av 75 domstolsbeslut från förvaltningsrätten i Göteborg. Samtliga domstolsbeslut avgjordes under 2017, de behandlade 2§ LVU och barnen i besluten var mellan noll till åtta år. Undersökningen grundades på en kvalitativ metod samt en mindre kvantitativ insamling. Domstolsbesluten i den kvalitativa delen analyserades med en diskursanalys och med de teoretiska begreppen genus, konstruktion och normalitet. Studien visar att man genom domstolsbesluten kan få fram vad domstolen anser vara ett icke gott och ett gott föräldraskap. Några av de konstruktioner som framträdde var exempelvis, man ska inte missbruka, man ska inte slå sina barn, man ska sätta sin barn i första hand och man ska ha ett bra nätverk för att visa på ett gott föräldraskap. Vi såg skillnader mellan förväntningar på mammor och pappor. I domstolsbesluten läggs ett större ansvar på mammorna, papporna däremot kan vara helt frånvarande som vårdnadshavare utan att skuldbeläggas. Studien visade att det i domstolsbesluten läggs stor vikt vid huruvida föräldrarna har insikt. I resultatet framkom hur bristerna i relation till insikt och samarbetsvilja fick betydelse för om föräldraskapet var gott eller inte. Ett föräldraskap kan ha brister men så länge föräldrarna har insikt och visar på samarbete för förändring så framställs föräldraförmågan enligt domstolsbesluten som gott.

Nyckelord: Domstolsbeslut LVU, föräldraskap, genus, diskursanalys, socialkonstruktivism

1. Inledning	3
1.1 Problemformulering	3
1.2 Studiens relevans för socialt arbete	4
1.3 Syfte och frågeställningar	4
1.4 Avgränsning	5
1.5 Arbetsfördelning	5
1.6 Förförståelse	6
2. Bakgrund	7
2.1 Föräldraförmåga	7
2.2 LVU - lagen om särskilda bestämmelser om vård av unga	8
2.3 BBIC - Barns behov i Centrum	10
3. Tidigare forskning	12
3.1 Föräldraskap	12
3.2 Förväntningar på föräldraskap i relation till kön	14
4. Teoretiskt ramverk och begrepp	17
4.1 Socialkonstruktivism	17
4.2 Genus	19
4.3 Normalitet	20
5. Metod och metodologiska överväganden	22
5.1 Urvalsprocess	24
5.2 Bearbetning av empirin	25
5.3 Analysmetod	27
5.4 Studiens tillförlitlighet	28
5.5 Forskningsetiska överväganden	29
6. Resultat och analys	33
6.1 Resultat och analys av den kvantitativa undersökningen	33
6.2 Resultat och analys av den kvalitativa undersökning	39
6.3 Samlad analys	50
7. Avslutande diskussion	53
8. Referenslista	55

1. Inledning

1.1 Problemformulering

I Sverige år 2016 fick totalt 30 500 barn vård enligt Socialtjänstlagen (SoL) eller insats enligt lagen om särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) (Socialstyrelsen 2017). Av 30 500 blev 6 427 placerade med LVU. För vissa barn kan det vara det bästa som hänt, de kanske kommer från en hemsk hemmiljö där allt ifrån bristande hygien, ingen säkerhet, konflikter, våld eller missbruk kan ha förekommit. För vissa barn kan det också vara det värsta som hänt, de kanske kommer ifrån den enda person som brytt sig om eller skyddat dem. Den enda form av trygghet eller närhet som funnits i barnets liv. Ett omhändertagande enligt LVU är något av det mest integritetskränkande som socialtjänsten kan göra. Det står dock tydligt att "Vid beslut enligt denna lag ska vad som är bäst för den unge vara avgörande" (SFS 2012:777). Hur vet man egentligen vad som kommer bli bäst för barnet och vad avgör att en förälder anses ha ett gott föräldraskap eller inte?

I denna studie undersöks hur föräldrarna framställs i domstolsbesluten när socialnämnden ansöker om vård av barn enligt LVU 2§. Vad är det egentligen domstolen framställer som brister? Kan man se några mönster i domstolsbesluten angående föräldraförmågan, är det skillnad på brister när det beslutas om vård och när de avslår ansökan om vård? Med andra ord kommer denna studien granska vad som i domstolsbeslut angående LVU 2§ framställs som ett gott föräldraskap och vad som inte anses gott. Påverkas individen, familjen och samhället i stort beroende på hur domstolen framställer brister hos föräldrarna? Synliggörs sociala konstruktioner i relation till genus och normalitet i domstolsbesluten? Framställer domstolsbesluten mammor och pappor olika? Kan man koppla bristerna som domstolsbesluten framställer till en form av normalitet? Detta är frågor som i studien kommer att besvaras.

Undersökningens empiri består av 75 domstolsbeslut gällande LVU 2§ från första januari 2017 till sista augusti 2017 i förvaltningsrätten i Göteborg. Av dessa domstolsbeslut ledde 63

till beslut om vård och 12 ledde till avslag om vård. Med hjälp av domstolsbesluten undersöks var gränsen dras för när föräldrarna brister så pass att barnen måste omhändertas.

1.2 Studiens relevans för socialt arbete

Effekterna av undersökningen syftade till att bidra till ökad kunskap för socionomer, domare och föräldrar om hur föräldrarollen framställs. Genom att få en bild av hur föräldrarollen framställs önskar vi att detta ska leda till ökad reflektion och ifrågasättande bland professionella socionomer och domare i sitt arbete. Vi hoppas att detta i sin tur kan leda till en medvetenhet om hur föräldrar framställs eftersom det påverkar barnens framtid. En effekt av att granska domstolsbeslut är intresset för människan i allmänhet då det är av betydelse att rättsväsendet fungerar väl.

Beroende på hur rättsväsendet och socialnämnden framställer föräldraförmågor och framförallt hur genus framställs påverkar inte bara människor på individnivå utan också samhällsnivå. Om rättsväsendet gör skillnad på mammor och pappor genomsyrar det också resten av samhället. Rättsväsendet är en instans som skall stå för ordning och struktur i samhället. Rättsväsendet konstruktioner av problem och beslut skapar riktlinjer för hur andra instanser såsom sjukvård, utbildning, politik och socialtjänst ska agera.

1.3 Syfte och frågeställningar

Vad är det domstolen bedömer att föräldrar brister i när deras barn omhändertas? I studien undersöks hur domstolen framställer ett gott och ett icke gott föräldraskap. Studien granskar huruvida det finns brister hos föräldrarna som förekommer oftare än andra i beslut om omhändertagande genom LVU 2§, hur genus framträder i domstolsbesluten samt om det finns brister hos föräldrarna även i de fall omhändertagande inte görs. 2§ i LVU lagstiftningen fokuserar på förhållanden i hemmet. Förhållanden som påverkar barnets möjlighet att växa upp under trygga förhållanden utan påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas (SFS 2003:406). Otrygga förhållande kan vara exempelvis fysisk och psykisk misshandel, brister i omsorgen eller annat förhållande i hemmet (SFS 2003:406).

Syftet med studien är att undersöka hur föräldraskapet framställs i domstolsbeslut angående LVU 2§. Detta undersöks med hjälp av följande frågeställningar:

Kvantitativa frågeställningar:

1. Finns det brister och i så fall vilka förekommer oftare än andra i de fall där domstolen bedömer att barn ska omhändertas enligt LVU 2§?
2. Finns det brister och i så fall vilka förekommer oftare än andra i de fall där domstolen bedömer att barn inte ska omhändertas enligt LVU 2§?

Kvalitativa frågeställningar:

1. Hur framställer domstolen ett gott föräldraskap?
2. Hur framställer domstolen ett icke gott föräldraskap?
3. Framställs mammor och pappor olika i domstolsbeslut gällande LVU 2§?

1.4 Avgränsning

Avgränsningar har gjorts kontinuerligt genom studien. Under de olika rubrikerna kommer förklaringar och motiveringar presenteras varför olika avgränsningar gjorts. Allmänt om studien är dess storlek och resurstillgång, vilket fått betydelse i flera av avgränsningarna som gjorts.

1.5 Arbetsfördelning

Denna studie är skriven av Alvina Terning och Sofia Hultman, studenter på socionomprogrammet termin sex vid Göteborgs universitet. Arbetsfördelningen har varit jämn och övervägande del har vi arbetat tillsammans för att skriva, läsa, undersöka och diskutera. Detta har vi valt då vi varit eniga om att studien blivit mer samstämmig och djupare då vi hela tiden kunnat diskutera frågor med varandra. Inför varje avsnitt diskuterade vi tillsammans och gjorde en punktlista över det som vi gemensamt tyckte var relevant att ta

med i texten. Nästa steg var att en av oss skrev den sammanhängande texten. Den andra personen korrekturläste sedan texten och det fördes återigen en diskussion om texten och ändringar gjordes gemensamt. Datainsamlingen gjordes gemensamt.

1.6 Förförståelse

Vår förförståelse innebär hur vi förstår världen omkring oss vilket i sin tur är präglad av tidigare kunskap (Thurén 2007:58). Hur vi förstår omvärlden är därmed ingenting som vi alla gör på samma sätt utan det är något som vi under livets gång bygger upp. Vår erfarenhet och historia påverkar vårt sätt att förstå och tolka världen omkring oss (ibid.) Vår förförståelse förändras ständigt och vi kan aldrig bli fullärda (Thuren 2007:61). Det är också viktigt att förstå att förförståelsen är nödvändig för oss och utan den skulle vi inte begripa någonting (Thuren 2007:60).

Då vi inledde arbetet diskuterade vi vår förförståelse och huruvida den skulle kunna påverka studien. Vi kom fram till att vi själva är en del av de normer som finns i vårt samhälle om hur man ska ta hand om barn och vara en god förälder. Vi problematiserade huruvida detta skulle kunna göra det svårt att ifrågasätta och synliggöra dessa normer.

Vi båda har också erfarenhet av att ha arbetat med socialtjänsten, att vi blivit präglade av deras syn på ett gott respektive icke gott föräldraskap kan inte undvikas. I vissa avseenden skulle en lojalitet till socialtjänsten kunna påverka hur vi valt att framställa dem i studien. Detta var något vi reflekterade över genom studien och var medvetna om. Vi diskuterade också och insåg att vi upplever att vissa brister är värre än andra att ha som förälder, några av bristerna var våld och missbruk. Vi lever också med en förförståelse om att de flesta föräldrar vill sina barn väl, vilket inte alls behöver vara en sanning.

2. Bakgrund

I detta avsnitt presenteras bakgrundsinformation angående LVU, BBIC och föräldraförmåga. Bakgrundsinformationen tydliggör vad vi menar med de begrepp som vi genomgående använder i uppsatsen. Föräldraförmåga förklarar vad som förväntas av en förälder idag och vad man som förälder är ansvarig och skyldig att göra för sina barn. För att kunna få en förståelse om brister hos föräldrar behöver man först veta vad som förväntas av föräldrar. Därför är föräldraförmåga presenterat som bakgrundsinformation. LVU är också beskrivet i detta avsnitt. Det för att få information om vad lagen innebär för både barnet och föräldrarna, hur en LVU ansökan går till och vem som fattar besluten. Eftersom det är LVU domar som är empirin i denna studie har vi valt att ta med information om LVU i detta avsnitt. Sista rubriken i detta avsnitt handlar om BBIC - Barns behov i centrum. Detta är relevant att ha förståelse om då utredningarna om de barn som omhändertas med LVU grundar sig i BBIC utredningar som utförs av socialtjänsten.

2.1 Föräldraförmåga

I denna studien granskas som sagt vad domstolen framställer som god föräldraförmåga. Följande stycke kommer därför att handla om föräldraförmåga utifrån svensk lag. Enligt juridiska termer har föräldrar vårdnaden om sitt barn, om inte rätten har anförtrott vårdnaden åt en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare (SFS 1949:381). Vårdnaden består till och med den dag som barnet fyller 18 år (ibid.) Därmed är det möjligt att vara förälder utan att vara vårdnadshavare.

Enligt föräldrabalken 6 kapitlet 1§ har ett barn rätt till trygghet, omvårdnad och en god uppfostran (SFS 1983:47). Det står också beskrivet att ett barn ska behandlas med aktning för sin person och egenart och att hen inte får utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling (ibid.). Den som har vårdnaden om ett barn har enligt svensk lag ansvar för barnet och att de ovanstående behoven blir tillgodosedda (SFS 1949:381). Den som har vårdnad om ett barn har också ansvar för att barnet får den tillsyn som behövs med hänsyn till barnets ålder, utveckling och övriga omständigheter samt att barnet får

tillfredsställande försörjning och utbildning (ibid.). Vårdnadshavaren har rättigheter och skyldigheter att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter, i takt med barnets stigande ålder och utveckling ska allt större hänsyn tas till barnets synpunkter och önskemål (SFS 1983:47)

Om en förälder vid utövandet av vårdnaden om ett barn gör sig skyldig till missbruk eller försummelse eller i övrigt brister i omsorgen på ett sätt som medför bestående fara för barnets hälsa eller utveckling, skall rätten besluta om ändring i vårdnaden. Om barnet står under båda föräldrarnas vårdnad och en av föräldrarna brister i omsorgen om barnet så ska vårdnaden anförtros åt den andra föräldern ensam (SFS 1949:381). Om denne föräldern också brister i omsorgen om barnet såsom sägs i första stycket, skall rätten flytta över vårdnaden till en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare (ibid.).

I studien används benämningarna förälder, föräldraförmåga och föräldraskap. Vår definition av dessa begrepp överensstämmer med hur lagen beskriver hur en vårdnadshavare bör vara. Detta betyder dock inte att föräldrarna därmed är vårdnadshavare utan snarare att deras förmågor likställs med vad som förväntas av en vårdnadshavare.

2.2 LVU - lagen om särskilda bestämmelser om vård av unga

I barnkonventionen står det att *“Alla barn har rätt till liv, överlevnad och utveckling.”* Vilket är en grund för att alla barn i hela världen ska ha ett värdigt liv. Det står också att det är *“Barnets föräldrar eller annan vårdnadshavare som har huvudansvaret för barnets uppfostran och utveckling och ska hjälpa barnet att få det som barnet har rätt till.”* Är det så att vårdnadshavarna på något sätt gör så att barnet far illa har barnet också rätt till skydd (Barnkonventionen). I artikel 19 står det att *“Varje barn har rätt att skyddas mot fysiskt eller psykiskt våld, övergrepp, vanvård eller utnyttjande av föräldrar eller annan som har hand om barnet.”* Enligt barnkonventionen är det staten som är skyldiga att ge barn skydd och att vidta åtgärder så att barns rättigheter prioriteras i politiken (SOU 2000:77). I Sverige har staten i sin tur delegerat mycket av ansvaret kring barn och unga till kommunerna (ibid.).

Socialtjänsten i varje kommun är en del av det skyddet och arbetar bland annat efter

socialtjänstlagen och lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) (ibid.). Dessa lagar är till för att barn ska få hjälp till ett bättre livsalternativ (ibid.). LVU kompletterar socialtjänstlagen och är till för att skydda barn vars vårdnadshavare inte samtycker till hjälp eller om barnet själv (över 15 år) inte samtycker till hjälp (SFS 1990:52). Den frivilliga vården skall föreslås och testas innan det blir ansökan om LVU men främst skall barnets bästa vara avgörande (Socialstyrelsen 2013). Det är stort fokus på att placeringen eller omhändertagandet skall vara för barnets bästa (ibid.). 2§ och 3§ LVU handlar om beredandet av vård (SFS 1990:52). 2§ LVU kan tillämpas i de fall där det på grund av fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller andra förhållanden i hemmet finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas (SFS 1990:52). Socialtjänsten kan alltså söka vård för den unge med hjälp av 2§ LVU om det är så att den unga på något sätt skadas, utnyttjas eller far illa i hemmet. I 3§ står det att vård kan också beslutas om den unge utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtagligt risk att skadas genom missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende (ibid.). Denna grund för omhändertagande används om den unge på något sätt skadar sig själv och inte tar emot hjälp med samtycke. Unga under 18 år kan beredas vård enligt LVU och de som är över 18 år men ännu inte fyllt 20 år kan få vård enligt LVU om det gäller beteendeproblem, de som anges i 3§ (Sveriges domstolar 2017) I de fall ska LVU vården bedömas lämpligare än annan vård (ibid.).

Vid placering enligt LVU ändras inte vårdnadshavarnas juridiska status men socialnämnden ska bestämma om barnets personliga förhållanden i den utsträckning som det behövs för att genomföra vården (socialstyrelsen 2013). Det betyder dock inte att omständigheterna kring en LVU-placering fråntar vårdnadshavarna allt inflytande över vården av barnet (ibid.). Till skillnad från en frivillig placering enligt SoL (socialtjänstlagen) kan socialtjänsten vid motsättningar från vårdnadshavarna fokusera på barnets behov och intressen utan att kompromissa med vårdnadshavarna (ibid.).

I denna studie kommer fokus att vara 2§ LVU. Lagen har fått kritik för att utredningarna fokuserar mer på föräldrarnas brister istället för att fokusera på vad barnet behöver (SOU 2000:77). Det gjordes år 1999 en utredningen för att se över LVU (ibid.). Där föreslogs det att barnet skulle komma mer i fokus, vilket det gör idag (ibid.).

Det är kommunens socialnämnd som ansöker till förvaltningsrätten om ett barn behöver vårdas enligt LVU (Sveriges domstolar 2017). Förvaltningsrätten har en muntlig förhandling och fattar sedan ett beslut om vård eller ej (ibid.). Det är vanligtvis en juristdomare och tre nämndemän som dömer i målet (ibid.). Barn kan få ett offentligt biträde, det biträdet ska ta tillvara på den unges eller vårdnadshavarnas intresse i målet (ibid.). När beslutet om tvångsvård är fattat är det kommunens socialnämnd som bestämmer hur vården av den unge ska se ut, det kan vara allt från familjehem till privata eller kommunala institutioner, men det är alltid utanför hemmet (ibid.). Vården ska sedan omprövas var sjätte månad (SFS 1990:52). Det kan vara aktuellt att kommunen behöver omhänderta ett barn omedelbart (Sveriges domstolar 2017). Då får ordförande i kommunens socialnämnd ta beslutet att göra ett omedelbart omhändertagande och senast en vecka efter omhändertagandet skicka in ansökan om vård i enlighet med LVU till förvaltningsrätten i efterhand (ibid.).

Antalet barn som vårdas med LVU ökade under 1990 talet, detta kan ha skett på grund av att institutionsvården delvis ersattes med familjehem och HVB-hem (Hollander 2014). De barn som då tidigare brukade placeras på institution blev istället placerade enligt LVU i familjehem eller HVB-hem. Det sker en ökning av antalet barn som omhändertas och detta beror till stor del på ökade flyktingströmmar och ensamkommande barn som inte har någonstans att ta vägen vid ankomst till Sverige (ibid.). Den grupp barn som blir omedelbart omhändertagna eller får tvångsvård har dock inte ökat under åren 2004-2012 (ibid.).

2.3 BBIC - Barns behov i Centrum

Socialstyrelsen har i samarbete med praktiker och forskare utvecklat den kunskapsbaserade metoden BBIC vilket är en förkortning av "barns behov i centrum" (Socialstyrelsen, 2015:1). De har i sin tur haft ett engelskt system som förebild, Integrated Children's System (ICS) (Socialstyrelsen 2007:10). BBIC vilar på en kunskapsbas främst utifrån utvecklingsekologi och anknytningsteori. (Socialstyrelsen 2007:8). BBIC används idag av de flesta socialtjänster i Sverige som ett utredningsverktyg vid utredning av familjer. I BBIC beskrivs de behov barn har för en god utveckling i relation till föräldrarnas förmåga i den miljö och familj de befinner sig i (Socialstyrelsen, 2015:24). I BBIC lyfter man följande tre områden som anses

vara av extra vikt att undersöka då man gör en utredning: *barnets utveckling, föräldrarnas förmåga* samt *familj och miljö* (ibid.). De olika områdena beskrivs med hjälp av olika underkategorier, exempelvis i området barnets utveckling är underkategorierna: hälsa, utbildning, känslor och beteende samt sociala relationer. I området föräldrarnas förmåga är underkategorierna: grundläggande omsorg, stimulans och vägledning, känslomässig tillgänglighet samt säkerhet (ibid.) I området familj och miljö är underkategorierna: nuvarande familjesituation, familjebakgrund, boende, arbete och ekonomi och socialt nätverk och integrering (Socialstyrelsen 2015:24).

I de uppdelade områdena försöker man identifiera olika typer av risk- och skyddsfaktorer för psykosociala problem (Socialstyrelsen 2015:21). Riskfaktorer beskrivs ha antingen direkt eller indirekt påverkan på om barnet riskerar att fara illa eller inte (ibid.). De direkta riskfaktorerna befinner sig vanligtvis på individ- och familjenivå medan de indirekta oftast befinner sig på de yttre nivåerna såsom samhällsstrukturer och närsamhället (ibid.). Risk- och skyddsfaktorerna kan också vara dynamiska eller statiska, de dynamiska faktorerna är möjliga att påverka medan de statistiska är oföränderliga (ibid.). I BBIC har forskare och praktiker sammanställt vad som är skydd för ett barn samt vad som är risker för ett barn att utsättas för, i BBIC finns därmed en mall för vad som är tillräcklig föräldraförmåga och vad som inte är det (Socialstyrelsen 2015:25). Ett exempel från området föräldrarnas förmåga och underkategori grundläggande omsorg går följande att läsa "*Risk för barnet: att ha föräldrar som brister i att skapa och upprätthålla rutiner eller som har oförutsägbara vardagsrutiner*" (Socialstyrelsen 2015:57).

3. Tidigare forskning

I detta avsnitt kommer tidigare forskning att presenteras. Det är två olika delar, första handlar om föräldraskapet och hur forskningen beskriver ett gott föräldraskap och hur man sett på föräldraskapet historiskt. Den andra delen redovisar forskning kring förväntningar på föräldraskapet i relation till kön. Frågor som “vem som tar störst ansvar gällande barnens omsorg” och “varför mammor utreds i större utsträckning än pappor i socialtjänstens utredningar” kommer att presenteras.

En begränsning av forskningsområdet har gjorts då det finns en mängd forskning om framställandet av föräldraskap utifrån olika perspektiv och vi har valt den tidigare forskning som vi ansett varit mest relevant. Följande är forskning som ger förståelse över var forskningen i ämnet befinner sig idag och vad denna studien grundar sig på. Föräldraskapet är en stor del av denna studien vilket var anledningen till att just det forskningsfältet presenteras här. Även kön är en stor del av diskussionen och näst intill omöjligt att undgå då man diskuterar brister hos föräldrar.

För att få fram den tidigare forskningen har vi använt databaserna Sociology collection och Uppsök. Uppsök användes för att hitta tidigare examensarbeten och uppsatser med liknande ämnen som vi för att se vad de använt sig för forskning. Sökord som: LVU-domar, Rättsprocess, Risk, Placerade barn, Psykisk hälsa, Genus och föräldraskap användes för att hitta forskning relevant för oss. Även kurslitteratur från tidigare kurser på socionomprogrammet på Göteborgs Universitet användes för att hitta relevant och aktuell forskning.

3.1 Föräldraskap

Under början av 1900-talet sågs fadern som försörjaren av familjen, statens intresse låg därför i att se till att kontrollera så att dåliga arvsanlag inte fördes vidare (Bäck-Wiklund 2012:9). Detta ledde till att “en god far” och “en god arbetare” skapades (ibid.). Under 1960-talet startade könsrollsdebatten och utgångspunkten var jämställdhet mellan könen (ibid.). Under

1970-talet ökade välfärdsstatens stöd till barnfamiljer och den offentliga barnomsorgen förbättrades bland annat genom föräldraförsäkring och barnomsorg (ibid.). Syftet med stödet var att det enligt vetenskapen skulle främja barns pedagogiska och sociala utveckling, men i bakgrunden fanns också frågan om vem som skulle ta hand om barnen när föräldrarna (läs mamma) arbetade (ibid.). Vetenskapen fick med tiden större inflytande och makten fördes över till läkare och domare i frågor om barns välbefinnande, onormala beteenden och familjens förmåga att fostra sina barn (Bäck-Wiklund 2012:13).

Föräldraskapet innebär frågor om omsorg och olika typer av omsorg har beskrivits på olika sätt (Petersson 2006:54). Petersson (2006:54) beskriver tre olika former av omsorg varav den första formen är *fysisk omsorg*, vilket fokuserar på materiell utrustning, hemmiljön samt omsorg om hälsan. Den andra formen av omsorg benämns som *moralisk omsorg* och den tredje formen benämns som *emotionell omsorg* (ibid.). *Moralisk omsorg* beskriver vikten av uppfostran och den *emotionella omsorgen* beskriver vikten av barnens trygghet samt hänsynstagande av deras känslor (ibid.)

Jane Lewis och Elaine Welsh (2005:83) beskriver också olika typer av omsorg i föräldraskapet i sin studie då de undersökt pappors delaktighet i heterosexuella föräldrapar. Lewis och Welsh (2005:85) delar in omsorgen i fyra olika dimensioner: *aktiviteter*, *makroansvar*, *mikroansvar* samt *kognitivt och känslomässigt ansvar*. Dimensionerna liknar de tre former av omsorg som Petersson (2006:54) beskriver men Lewis och Welsh (2005:85) har delat upp det ytterligare. *Aktiviteter* handlar om att göra saker med barnen (Röbäck 2012:110). *Makroansvaret* kan jämföras med *moralisk omsorg* och innebär det övergripande ansvaret att försörja, leda och styra barnet samt att förmedla moral och värderingsfrågor (ibid.). *Mikroansvaret* kan jämföras med den *fysiska omsorgen* och innebär ett vardagligt ansvar att planera aktiviteter och möten, hjälpa till med läxor samt övervaka barnens vänner (ibid.). Det *kognitiva och känslomässiga ansvaret* kan jämföras med den *emotionella omsorgen* och innebär att prata med och tänka på barnet samt att känna och förstå barnet (ibid.). I studien visade det sig att papporna tog mer ansvar och engagerade sig mer än de oftast beskrivs göra, det skilde sig dock avsevärt mellan mammorna och papporna i vilken dimension av ansvar det tog (Lewis, Welsh 2005:94). Majoriteten av papporna tog inget dagligt ansvar, *mikroansvar*, jämförelsevis där i princip alla mammorna tog det (ibid.)

Under 2000-talet gjordes en utredning från statens folkhälsoinstitut som handlade om de föräldrautbildningar som genomfördes för nyblivna föräldrar gjorde någon nytta (Wissö 2012:50) Utredningens resultat visade att utbildningen inte ökade föräldrars förmåga att läsa av spädbarnets signaler vilket kan kopplas till teorier om anknytning (ibid.). Resultatet av utredningen ledde till att folkhälsoinstitutet lyfte vikten av samspel mellan barn och förälder. Lewis och Welsh (2005:87) diskuterar den *kognitiva och känslomässiga ansvarsdimensionen* och belyser att det är skillnad på att snacka med barn och att prata. Att snacka innebär ett ytligt samtal eller envägskommunikation medan att prata med sitt barn innebär att diskutera problem och dilemman med dem (ibid.). Lewis och Welsh (2005:87) förespråkar att samtal där man pratar med varandra knyter starkare känslomässiga band. I studien visade det sig att mammorna tog ett större *kognitivt och känslomässigt ansvar* än papporna (ibid.).

Föräldraskapet enligt Killén (2000:33) beskrivs som en process där föräldrarna engagerar sig i barnet och ger både fysisk och känslomässig omsorg, näring och skydd. Killén (2000:34) definierar ett föräldraskap som "tillräckligt bra" om föräldrarna ger barnet fysisk och känslomässig omsorg i relation till de behov barnet har och inte utifrån förälderns behov. Det är viktigt att föräldrar har förmåga att se barnet som det är, att engagera sig i barnet på ett känslomässigt positivt sätt, att hysa empati för barnet och att ha realistiska förväntningar på vad barnet klarar av (Killén 2000:38).

3.2 Förväntningar på föräldraskap i relation till kön

Det har både i Sverige och i flera andra länder forskats på om det finns en skillnad i bedömning av mammor och pappor i utredningar om föräldraförmåga (Petersson 2006:51). Forskningen tydliggör att det finns skillnader (ibid.). I socialtjänsten utredningar säger flera forskare att papporna nästintill är osynliga och man menar att detta beror på den starka samhällsbild som finns av omsorg kopplat till mödrar (ibid.). Kopplingen mellan mammor och omsorg är så stark att de uppger att diskussionen om sviktande omsorg därför alltid kommer handla om skuldbeläggning av mammorna (ibid.).

Petersson (2006:52) uppger att forskare har ansett att omsorgssvikt är ett könsbundet problem. Det finns andra forskare som är inne på samma tankar och som belyser att bedömningar av omsorg alltid sker i relation till bilden av kärnfamiljen, där mamma tar hand om barn och hushåll medan pappa arbetar (Petersson 2006:52). Varför är det ett så stort fokus på mammor i socialtjänstens utredningar? Petersson (2006:52) uppger att trots att Sverige är ett land där man förespråkar gemensam vårdnad så är oftast modern ensam vårdnadshavare i de fall som blir föremål för utredningar. Det finns också studier på pappor i kontakt med socialtjänsten som visar på att papporna inte alls är osynliga i utredningarna (ibid.). Resultat i dessa studier talar istället om pappor som rycker in som assistenter när mammans omsorg inte är tillräcklig (ibid.). Magnusson (2010:249) talar istället om att som man kan denne "komma undan" med en mindre insats eftersom förväntningarna är lägre från början och därmed lättare räknas som ansvarstagande.

När Petersson (2006:60) i sin studie undersöker hur mammor och pappor framställs i socialtjänstens utredningar framkommer en väsentlig skillnad i mängd och typ av information om dem. Av de totalt 26 ärendena som ingår i studien nämns inte papporna överhuvudtaget i två av dem och i sju av dem finns knappa noteringar om fadern som okänd, avliden eller att han inte har någon kontakt med barnen (Petersson 2006:53ff). I utredningarna redogörs djupgående genom intervjuer av modern själv om hennes uppväxt och de problem som hon har med barnen (Petersson 2006:62). I fyra utredningar diskuteras moderns uppväxt och hennes problem i samtal med pappan men det tas inte upp hur hans egna uppväxt sett ut eller problem han har med barnen (ibid.). I utredningarna beskrivs inte heller pappornas nära relation till barnen eller vad de brukar göra tillsammans, vilket är en stor del av utredningen av mammorna (Petersson 2006:60).

Det blir tydligt i studien att när papporna inte själva gör anspråk på att ta hand om barnen får de inte så stor plats i utredningarna (Petersson 2006:62). Petersson (2006:62) beskriver hur pappan då blir en förälder som inser sina begränsningar och som bryr sig men inte klarar att axla föräldrans ansvar dagligen och fullt ut. Pappor kan därmed framstå som *goda föräldrar* trots att de inte kan vara föräldrar fullt ut, de tolkas *inte* som någon som överger sitt barn. Det är främst i de ärenden där barnen bott tillsammans med båda föräldrarna eller där pappan inte accepterar en placering som hans eventuella kriminalitet, missbruk eller aggressivitet tar plats

i utredningen (ibid.). Mammorna beskrivs ofta ha en annan relation till barnen och förhållandet till socialtjänst och utredning blir därmed också något annat (Petersson 2006:63). För att barnen ska placeras på frivillig väg krävs att mammorna erkänner sina brister som förälder, det är därmed hennes föräldraförmåga som ifrågasätts (ibid.). Petersson (2006:63) menar att föräldrarnas olika agerande kan ge en förståelse av varför de behandlas så olika.

4. Teoretiskt ramverk och begrepp

I detta avsnitt kommer teorin om socialkonstruktivism redovisas då resultatet och analysen kommer att tolkas med hjälp av konstruktioner i en diskursanalys. En redogörelse av social konstruktivism är nödvändigt för att kunna utföra en meningsfull diskursanalys (Börjesson 2003:26). Vi har valt att ta med teorin om konstruktioner då konstruktioner skapas av samhället. Rättsväsendet är en del av samhället och skapar konstruktioner genom att i domarna framställa familjer och deras brister. Med hjälp av begreppet genus för vi in ytterligare en dimension i analysen och ser hur genus konstrueras i domstolsbesluten. Normalitet kommer till sist presenteras då föräldraskapet formas och styrs av värderingar och normer (Bäck-Wiklund 2012:7). Vi vill därför ta med begreppet normalitet för att visa hur föräldraskapet i domstolsbesluten framställs utifrån normer.

4.1 Socialkonstruktivism

Socialkonstruktivism hävdar att verkligheten är en social konstruktion skapad ur ett historiskt och socialt sammanhang (Payne 2008:238). Socialkonstruktivism har utvecklats från socialpsykologin (Payne 2000:237). Teorins antaganden har länge diskuterats och är inte nya men de fick sitt genomslag i samhällsvetenskap och forskning först på 1980- och 1990-talet (Sahlin 2013:129).

Socialkonstruktivismen undersöker vad tal och språk har för effekter på socialt samspel (Payne 2008:238). Teorin menar att språket ger mening och betydelse åt specifika uppfattningar om världen (ibid.). Språket, det vill säga vilka ord vi väljer att använda samt hur vi använder dem påverkar hur vi identifierar individer (Johansson, Johansson 2012:22). Språk "är" inte bara någonting utan språk "gör" någonting (Johansson, Johansson 2012:23). Sahlin (2013:130) uppger att det kan vara till hjälp att förstå socialkonstruktivism genom att titta på motsatsen, det vill säga objektivism. Enligt objektivismen finns problem oavsett om man känner till dem eller inte (Sahlin 2013:131). Enligt socialkonstruktivismen påstår man istället att problem skapas genom kollektiva definitionsprocesser (ibid.). Dessa olika sätt att se på problem påverkade också kunskapsteorin, epistemologin (Payne 2008:240). Ideerna

ifrågasatte kunskap som rationellt tänkande och experiment och påstod att det snarare handlar om tolkningar av människors språkliga samspel (ibid.).

Sahlin (2013:143) beskriver hur sociala institutioner fungerar som kanaler och rekommendationer inte bara för handlingar utan också för tolkningar. Människors erfarenheter och händelser ges mening genom att inordnas i ett mönster som stämmer överens med tillgängliga besluts- och handlingsalternativ (ibid.). Genom interaktion, diskurspraktiker och bestämda tolkningspraktiker identifieras individer till problemkategorier (Sahlin 2013:145) Detta är någonting som också Johansson och Johansson (2012:22) granskar när de tittar på hur problemkategorin "struliga killar" framställs. Inom socialt arbete finns olika resurser för handlingsalternativ, en del av arbetet för exempelvis socialarbetare handlar om att kategorisera människor i termer av att vara: berättigad - icke berättigad, motiverad - omotiverad, trovärdig - icke trovärdig (ibid.). Enligt socialkonstruktivismen kommer språket påverka hur vi identifierar och kategoriserar dessa individer. Johansson och Johansson (2012:42) menar att det är möjligt att rekonstruera kategorier men att det kräver att man medvetet reflekterar och granskar över vad man gör.

Payne (2008:42) diskuterar om det finns konstruktioner kring familjer, han menar att en familj oftast avser ett heterosexuellt par med barn. Det är i alla fall så som de flesta konstruerar en idé om vad en familj är, den idén jämför vi sedan med andra konstellationer av vad som inte är familjer (ibid.). Detta får konsekvenser för beteendet, för hur reagerar vi när ett homosexuellt par skaffar barn, konstrueras de också som en familj (ibid.)? Dessa sociala konstruktioner förändras med tiden (ibid.). För 20 år sedan tog till exempel de i västvärlden det för givet att ett homosexuellt par varken var en familj eller att de kunde skaffa barn (ibid.). Det ansågs exempelvis skadligt för barn att växa upp med homosexuella män (ibid.). Silva och Smart (1999:5) skriver om hur den "nya familjen" behöver ses som *individer som skapar en familj* istället för att infinna sig i de redan förutbestämda familjestrukturerna. De går dock inte så fort att ändra dessa strukturer då det ligger i kulturen, historien, personers biografi och ändras endast i enlighet med omständigheter (ibid.).

4.2 Genus

Begreppet genus definieras av Jarlbro (2006:12) som det *sociala könet*, det vill säga föreställningar och sociala konstruktioner om vad kön är. Forskarna menar att genus skapar en social ordning utifrån sociala strukturer och mönster såsom dagliga aktiviteter eller praktiker (Connel 2002:21). Detta betyder dock inte att innebörden av genusordningen är statisk, i och med att nya situationer och strukturer i samhället skapas förändras också genusordningen (ibid.).

Connel (2012:15) diskuterar vad som ger upphov till genuskillnader och om dessa beror på biologi eller sociala normer. Hirdman (2001:23) beskriver också hon dessa skillnader. Hon gör detta genom att lyfta en mängd exempel från historien av filosofer, vetenskapsmän, bibeln och reformatorer som alla talar om vad en kvinna *är*, vad en kvinna *bör göra*, vad en kvinna *bör vara* men också vad en kvinna *inte kan vara*. Connel (2002:14) beskriver att det är som om kvinnor och män föds in i olika skor, jackor knäpps åt olika håll, man klipper olika frisyrer och inte minst man köper byxor i olika affärer och drar av sig dom på olika toaletter. Conner (2002:15) hävdar att genuskillnaderna är så naturliga att de tycks tillhöra naturens ordning. Det är också viktigt att nämna att makt har varit ett centralt begrepp inom forskning om genus som gett begreppet en annan dimension och betydelse (Connel 2002:15).

Jarlbro (2006:14) menar att genusbegreppet utgör en möjlighet att bryta ner den hårda uppdelning och det starka kontrast-tänk som finns angående manligt och kvinnligt. Begreppet tittar också på hur dessa formeringar i sin tur påverkas av men också påverkar samhällsstrukturer, kultur, politik och ekonomi (2006:11). Fink och Lundqvist (2009:22) är några som valt att undersöka detta mer och fokuserat på hur familjepolitiken påverkat könsdynamiken och därmed också begreppet genus. De beskriver hur behovet av arbetskraft under mitten av 1900-talet ökade och hur kvinnorna därav behövdes som arbetskraft, vilket ledde till ett behov av barnomsorg (Fink, Lundqvist 2009:36). Familjepolitiken under 1900-talet tog fart och välfärdstjänster såsom barnomsorg men också hur vårdnadsfrågor vid skilsmässor avgörs.

Oavsett vad skillnaderna beror på så finns det en kulturell definition av hur kvinnor och män är/bör vara (Connel 2012:15). Mödrar definieras som omvårdande, kärleksfulla och självuppoftande goda mödrar (ibid.). Fäder definieras som beslutsfattare, familjeförsörjare och familjerepresentater (Connel 2012:15).

4.3 Normalitet

Innebörden av ett gott föräldraskap har förändrats genom historien och förändras än idag (Bäck-Wiklund 2012:5). Föräldraskapet formas och styrs liksom våra liv i övrigt av värderingar och normer (Bäck-Wiklund 2012:7). Det är därför viktigt att förstå vilka normer och värderingar som varit dominerande i samhället historiskt och idag (ibid.). Redan under 1600-talet använde man sig av statistik inom det medicinska fältet för att få fram vad som var normala och icke normala värden (Höjer 2012:89). Innebörden av begreppet normalt förändrades under 1800-talet till att också innebära *det som är rätt och riktigt* (ibid.). Foucault påstod att ett gott och icke gott föräldraskap tog sin början redan från 1600-talet då normalt och icke normalt synliggjordes (ibid.). Bäck-Wiklund (2012:5) belyser att vi idag lever i en tid där normerna förändras och uppfattningarna om vad som är ett gott föräldraskap, en god mor och en god far, kön och etnicitet är i rörelse.

Tolstoj talar om att det bara finns ett sätt att vara en lycklig familj på, men att det finns oändligt många sätt att vara en olycklig familj på (Hylland-Eriksen, Breivik 2006:11). I och med detta kan man säga att det bara finns ett fåtal sätt att vara normal på men att det existerar ett oändligt antal sätt att vara onormal på (ibid.). Det normala utgår från en genomsnittlighet av hur de flesta människor är, detta betyder i sin tur att de som inte håller sig inom dessa markörer är avvikande (Hylland-Eriksen, Breivik 2006:12). Hylland-Eriksen och Breivik (2006:12) tar upp kriminalitet, missbruk och funktionsnedsättning som exempel på några av avvikelser från normen. Vissa avvikelser är mer stigmatiserande än andra och andra avvikelser har med tiden blivit normaliserade (ibid.). Skau (2007:47) talar om att en del i att bli klient handlar om att gå från att vara normal till att bli avvikande. En familj som tidigare varit som alla andra familjer med vanliga konflikter, problem, glädjeämnen och sorger blir en "klientfamilj" (ibid.). Bäck-Wiklund (2012:5) beskriver också hon hur familjer och individer

i mötet med samhället och professionella socialarbetare möts av såväl generella som specifika normer.

Det är viktigt att poängtera att normalt också är någonting nödvändigt och viktigt för oss människor då det ger ordning och trygghet (Hylland-Eriksen, Breivik 2006:15). Det är samtidigt viktigt att belysa att onormalt inte heller alltid innebär något negativt, utan att vi människor har olikheter är en förutsättning för utveckling (ibid.). De svenska lagarna kan ses som de yttersta ramarna som skapar en normativ helhetsstruktur över samhället (Bäck-wiklund 2012:5).

5. Metod och metodologiska överväganden

För att besvara studiens syfte gjordes en kvalitativ del och en kvantitativ kartläggning av ett större antal domstolsbeslut för att få bakgrundsinformation till den kvalitativa delen.

Motivering till att göra en kvantitativ undersökning var att den utgjorde en kompletterande kartläggning av den kvalitativa delen. Den kvantitativa undersökningen möjliggjorde också att fler domstolsbeslut kunde undersökas och statistik kunde föras av innehållet vilket genererade ett bredare underlag till studien.

Domstolsbeslut som empiri räknas in under kategorin *text* och text definieras som “allt som kan läsas” (David, Sutton 2016:159). Domstolsbesluten blir i undersökningen *textuell data* vilket “syftar på alla former av betydelseladdade objekt som forskaren kan samla in i syfte att analysera dem” (ibid.). Att utgå från text som empiri har diskuterats mycket och frågan är vilken kvalitet och karaktär som texten har, varför skapades texten och till vilket syfte har den sparats? (Holme, Solvang 1997:126).

Det är skillnad på *normativa* och *kognitiva* källor (ibid.). De normativa är värderande och det kan till exempel vara lagar och förordningar medan de kognitiva källorna är mer berättande (Holme, Solvang 1997:126-127). Normativa källor kan exempelvis vara offentlig statistik (ibid.). Oftast är källorna inte bara det ena eller det andra men det finns oftast något av dem som dominerar (ibid.). Domstolsbesluten uppfattas som normativa då de utgår från rättegångar där de i enlighet med lagen fattar beslut. Det kan också uppfattas som kognitiva då domstolsbeslutet egentligen berättar vad som sägs parterna emellan under rättegången. Det kan vara historier om personers liv som är avgörande för beslutet. Det är därmed svårt att säga om texterna från domstolsbesluten som används i denna studie endast är normativa eller kognitiva.

Domstolsbeslut är allmänna handlingar som regleras under tryckfrihetslagen (SFS 1949:105). I 2 kap 1§ i tryckfrihetslagen står det att svenska medborgare har rätt att ta del av allmänna handlingar (SFS 1976:954). Dock finns vissa begränsningar som anges i 2 kap 2§ Tryckfrihetsförordningen, där exempelvis sekretessbelagda handlingar ingår vilket i denna

studie blev påtagligt i urvalsprocessen då en del av domstolsbesluten var under sekretess och därför inte gick att ta del av (ibid.).

John Scott har identifierat fyra olika kriterier för urvalet och bedömningen av textmaterial (David, Sutton 2016:163). Det är *autenticitet* vilket berör om texten är vad den utger sig för att vara, alltså förfalskad eller inte, samt om författaren är den som verkligen skrivit texten (ibid.). Nästa är *trovärdighet*, vilket belyser trovärdighet till textens innehåll och författaren, frågan man ska ställa sig är om källan är pålitlig (ibid.). *Representativitet* är den tredje kategorin vilket syftar på om texten är typisk, det vill säga om texten är representativ för den tid som författaren skriver om (ibid.). Den sista kategorin är *mening* vilket syftar till det som texten faktiskt säger, vad vill den säga och vad speglar den (ibid.)? Den text som denna studie bygger på faller bra in under alla fyra kategorierna då domstolsbesluten är konstruerade under strikta former och med hård kontroll av domstolarna (Funke 2012). Domstolsbeslut ska skrivas så att båda sidornas yrkande tydligt kommer fram och att omständigheterna som framkom under förhandlingen redovisas (ibid.). Valet av domstolsbeslut som textmaterial gjordes medvetet då de är representativa, pålitliga och har hög trovärdighet.

Vi granskade 75 domstolsbeslut för att göra en kvantitativ insamling och kartläggning för att få svar på två av de frågeställningar som studien undersöker. Frågeställningarna: Finns det brister som förekommer oftare än andra i de fall där domstolen bedömer att barn ska omhändertas enligt LVU 2§? Och: Finns det brister enligt domstolen även i de fall där det inte beslutas om LVU 2§? I den kvalitativa delen valde vi att använda den insamlade kvantitativa datan som en kartläggning. Ett alternativ hade varit att med hjälp av dataprogrammet SPSS analysera och utföra korstabeller av det insamlade kvantitativa materialet, vilket hade lyft analysen, men detta valdes bort av bristande kunskaper om SPSS och prioritering av tiden för uppsatsarbetet. Hur vi gick till väga i den kvantitativa insamlingen står beskrivet i kapitlet *Bearbetning av empirin*.

I den kvalitativa delen valde vi ut tio domstolsbeslut som vi grundligt analyserade med hjälp av en diskursanalys. Mer om diskursanalys och hur vi utförde analysen går att läsa i kapitlet *Analysmetod*.

5.1 Urvalsprocess

Förvaltningsrätten i Göteborg kontaktades via mail med frågan om det var möjligt att begära ut domstolsbeslut enligt LVU 1§ och 2§. Förvaltningsrätten svarade att det var möjligt att komma till arkivet för att på egen hand leta upp de domstolsbeslut som efterfrågades.

Domstolshandläggaren som kontaktades via mail kunde se att det fanns totalt 765 stycken domstolsbeslut om LVU under 2017 men under vilken paragraf de var beslutade var inte beskrivet. 765 domstolsbeslut var för denna studien för många, studien kunde alltså inte utföras på alla LVU domstolsbeslut under 2017, ett urval behövde göras (David, Sutton 2016:193). Urvalsramen utgjordes av LVU domstolsbeslut från 2017. År 2017 valdes för att det var det senaste fullgångna året och därmed också mest aktuellt. Ett *selektivt urval* gjordes och vi minimerade antalet genom att välja ut de som beslutades enligt LVU 2§ (David, Sutton 2016:197). Selektivt urval beskrivs som ett urval där forskarna själva medvetet väljer ut lämpliga objekt för att de objekten har vissa egenskaper som forskaren vill åt (ibid.). Denna sortens urval användes både till den kvantitativa och kvalitativa delen av studien. Ett naturligt bortfall blev av de sekretessbelagda domarna som inte kunde användas i undersökningen.

För att ytterligare begränsa antalet domstolsbeslut plockades de beslut ut där motparten eller som det också kallas "den unge" vars dom det gällde var mellan 5 och 8 år. Väl på plats i arkivet undersöktes domar från januari 2017 först. Efter att ha bläddrat igenom januari och februari upptäcktes att åldersspannet var för litet. Därpå utökades urvalet och de som var mellan 0 och 8 år plockades istället ut. Argumentet till att inte plocka ut de domar där barnen var äldre än 8 år var att fokus skulle ligga på föräldraförmågan. I domstolsbeslut med äldre barn handlar det mer om den unge och desto mer av den unges uppfattning tas i beaktande. I föräldrabalken står det tydligt att i alla frågor som rör vårdnad, boende och umgänge skall hänsyn tas till barnets ålder och mognad (SFS:1949:381). Därför gjordes ett aktivt val att inte ta med de som var 8 år eller äldre då studiens syfte inte var att få fram barnens bild av föräldrarnas förmågor utan domstolens. De domstolsbeslut där barnen var mellan 16 och 20 år handlade majoriteten av besluten om LVU 3§, vilket denna studien inte undersöker. Därför valdes inte den åldersgruppen. Efter två dagar på förvaltningsrätten i Göteborg fick vi fram

ett urval på 75 domstolsbeslut som matchade kriterierna, då från 1 januari - 31 augusti 2017. Då denna studie gjordes under begränsad tid fanns inte utrymme att ta med domar från hela 2017. För åtta månader hade vi tillgång till 77 domstolsbeslut vilket är en mängd som anses ge en representativ bild av hela året. De domstolsbeslut som avsåg överklagande eller hemtagningsbegäran valdes bort då de inte passade in under studiens kriterier. Under genomläsningen av domstolsbesluten upptäcktes två namn som för oss var kända, de valdes därför bort. Den totala mängden domstolsbeslut i den kvantitativa delen blev därför 75 stycken. De domstolsbeslut som stämde överens med urvalet skickades sedan via mail mot en administrativ kostnad. Detta urval är representativt för populationen.

I den kvalitativa delen valdes tio av de 75 domstolsbeslut ut efter deras relevans för våra forskningsfrågor. Vi valde ut tio domstolsbeslut efter en spridning av dessa kriterier: Gemensam vårdnad, mamma med ensam vårdnad, gemensam vårdnad men bor ej tillsammans, gemensam vårdnad bor tillsammans och gemensam vårdnad barnet bor ej hos någon av dem. Pappa ensam vårdnad kunde ej representeras då inget sådant fall fanns med i studien. Fyra rättsfall var avslagsbeslut där barnet ej blev placerat, sex rättsfall var bifallsbeslut där barnet blev placerat.

5.2 Bearbetning av empirin

I det här avsnittet görs en beskrivning av hur den kvantitativa insamlingen av empirin genomfördes. I det första steget av bearbetningen sorterades de domar med bifall och avslag ut, det vill säga de domstolsbeslut där barnen blev omhändertagna och de som inte blev omhändertagna. Åldersspannet kontrollerades så att de stämde överens med kriterierna och dubletter plockades bort. Därefter gjordes två arbetsblad i excel, den ena avsåg de familjer där barnen blivit omhändertagna och den andra avsåg de som inte blivit omhändertagna. Följande rubriker fördes in i båda arbetsbladen: vårt eget nummer på domstolsbeslutet, målnumret, ålder på barnet vid omhändertagandet, vårdnadshavare mamma, vårdnadshavare pappa, gemensam vårdnad, ej gemensamt boende, annan vårdnadshavare, brister och skydd. Rubrikerna skapades utifrån den fakta som behövdes för att kunna besvara frågeställningarna.

Domstolsbesluten lästes sedan, de första tio domstolsbesluten lästes gemensamt för att skapa ett samstämmigt arbetssätt. Här diskuterades hur vi skulle resonera i de olika fallen där det fanns otydligheter. Vi valde att lägga fokus på förvaltningsrättens bedömning och skriva det som förvaltningsrätten bedömde vara trovärdigt och sanningsenligt utifrån socialnämndens utredning och föräldrarnas utlåtanden, detta för att inte ta någons parti. När förvaltningsrättens bedömning hänvisade till nämndens utredning gick vi tillbaka och undersökte vad de syftade på och skrev sedan det. Bristerna som plockades ut beskrev mestadels föräldrarna men de beskrev också de brister som tydliggjordes genom barnens hälsa och agerande. Efter de tio första domstolsbesluten läste vi domarna var för sig. För att inte registrera samma domstolsbeslut två gånger fördes målnumren in i tabellen, dessa målnummer togs i efterhand bort för att anonymisera de inblandade. När alla domstolsbesluten var införda i tabellen kopierades alla brister ut i ett nytt dokument för att koda. I det första steget kodades nyckelord och meningar som klippts ut ur domstolsbesluten (David, Sutton 2016: 271). Rubrikerna skapades utifrån de ord och meningar som vi tyckte hörde ihop (ibid.). Det blev totalt 40 olika rubriker. Vi skapade rubrikerna efter vad som framgick i bedömningen av domstolsbesluten, detta gjordes för att inte på förhand skapa rubriker efter våra föreställningar (David, Sutton 2016:292). Dessa kluster av brister sattes ihop med liknande kategorier för att skapa större teman (David, Sutton 2016:271). Detta för att skapa en hanterbar samling data att analysera och besvara frågeställningarna med (ibid.). Efter hoppningen blev det 20 kategorier.

När kategorierna klustrades ihop diskuterade vi hur detta skulle påverka resultatet. I ett domstolsbeslut kunde till exempel flera olika sorters våld förekomma. När vi då slog ihop olika kategorier om exempelvis våld till en enda stor kategori kunde detta leda till att det procentuellt sett såg ut att förekomma våld i stor utsträckning. Detta kunde egentligen ha berott på att våldet förekom på flera sätt inom ett fåtal familjer och inte att det var en vanlig brist bland alla domstolsbesluten. Vi tittade igenom de kategorierna vi hade gjort och jämförde mot de domstolsbeslut vi läst och konstaterade att det var inte så vanligt förekommande. Vi ansåg därmed att vi kunde klustra ihop dem utan risk att få ett felaktigt resultat. När kategoriseringen var klar skrev vi resultatet och gjorde beräkningar på resultatet för att sedan kunna göra jämförelser.

Det gjordes en beräkning av hur många procent av de olika bristerna som förekom i domstolsbesluten. Beräkningen gjordes genom att antalet brister adderades och sedan dividerades med antalet domstolsbeslut där barnen blivit omhändertagna respektive där barnen ej blivit omhändertagna. Detta gav ett resultat av hur stor procent av domstolsbesluten de olika kategorierna representerade.

När vi i analysen och resultatet valde att redovisa beskrivningar ifrån domstolsbesluten gjordes dessa citat inte ordagrant på grund av risken att de skulle kunna härledas till specifika domstolsbeslut. Innebörden tas därmed fram och förändras inte, men tanken var att det inte skulle vara möjligt att härleda citaten och hitta en identisk mening i domstolsbesluten.

Den insamling av kvantitativ data gav studien en bakgrund till den kvalitativa diskursanalysen och hjälpte till att besvara frågeställningarna.

5.3 Analysmetod

När man väljer analysmetod finns det flera olika metoder att välja mellan, vilket man väljer påverkar vad man får fram i analysen (Kvale, Brinkmann 2014:31). Kvale och Brinkmann (2014:31) uppmanar att inte utgå från ett analysätt utan att hela tiden fråga sig vilket analysätt som är lämpad för att få fram det man är intresserad av att veta. Denna studien utgick ifrån syftet och vi valde därefter diskursanalys. I syftet läggs vikten vid hur bristande föräldraförmåga *framställs* i domstolsbesluten och med en diskursanalys ser man just hur språket används och framställer olika diskurser (Boréus 2015:177). En diskursanalys hjälper människor att se hur vi med språket tolkar omvärlden och hur det sedan får konsekvenser för konkreta människor (ibid.). Människor som till exempel fattiga, kriminella eller galningar blir kategoriserade genom hur vi talar om dem och hur vi strukturerar våra handlingar i relation till dem (ibid.). Språkanvändningen påverkar med andra ord hur vi tolkar världen och samhället (ibid.). Det är samhällsvetaren Michel Foucault som förknippas mest med begreppet diskurs, han har tittat på hur olika diskursiva formeringar hjälper oss att se vad som är sant (Börjesson 2003:34). Foucault har satt begrepp som *makt* och *vetande* i relation till diskurser (ibid.). Att titta närmare på diskurser innebär att man analyserar det som sägs, hur det sägs och på vilket annat sätt det skulle kunna ha sagts (Börjesson 2003:21). Diskursen

visar vad som är socialt accepterat och därmed framgår också vad som inte är accepterat i ett visst sammanhang (ibid.). I analysen är det viktigt att titta på vem det är som talar, i varje ny miljö finns en ny diskurs där en viss talordning råder (ibid.). På samma sätt kan man också se hur man talar, upplägget, presentationen och tonläget styrs av diskursens ordning och är sammanhangsberoende (ibid.). Beroende på om man sitter på ett föräldramöte, i en föreläsningssal, om du håller i presentation på jobbet eller om du sitter på en släktmiddag så råder olika traditioner på hur man ska tala, vem som får tala och om vad man får tala om (ibid.). Detta kanske låter som något förtryckande som omedvetet styr oss men diskurserna hjälper oss att få ett sammanhang och förståelse, diskursen blir som en tolkningsram som hjälper oss att hålla ihop (Börjesson 2003:23).

I diskursanalysen utgick vi ifrån teorierna om konstruktion, normer och begreppet genus. Med hjälp av teorin och begreppen valdes det som uppfattades vara av relevans för studien ut. I denna gången läste vi samtliga utvalda domstolsbeslut var för sig för att inte påverka varandra. Under tiden vi läste och analyserade domstolsbesluten antecknade vi i var sitt dokument för att inte bli påverkad av den andra eller för att inte missa något. Sedan diskuterades det vi fått fram och kopplades ihop med den tidigare forskningen. Den delen presenteras i *Resultat och analys*.

5.4 Studiens tillförlitlighet

Reliabilitet och validitet mäter studiens tillförlitlighet och pålitlighet (Holme, Solvang 1997:163). Genom att under hela forskningsprocessen ställa sig kritiska frågor och att noggrant granska sitt arbete uppnår forskningen så hög reliabilitet och validitet som möjligt (ibid.). Frågan som reliabiliteten vill få svar på är om samma studie skulle uppnå liknande resultat vid en senare tidpunkt eller med en annan forskare (David, Sutton 2016:220). Hög reliabilitet uppnås alltså om olika och oberoende mätningar görs av samma fenomen och som uppnår liknande eller samma resultat (Holme, Solvang 1997:163). Detta görs dock sällan då det oftast saknas forskningspengar till det (ibid.). Detta innebär att det är ännu viktigare att under hela processen vara uppmärksam och noggrann så att man inte gör några fel i mätningarna (Holme, Solvang 1997:167). Denna studien kommer inte att testa sin reliabilitet genom att utföra en ny studie med en annan forskare, däremot har studien utförts med

noggrannhet för att minimera misstag. Domstolsbesluten i studien var till exempel plockade ur förvaltningsrättens arkiv för att säkerställa att inga missades. Alternativet hade varit att hämta domstolsbesluten från internet men risken att alla inte fanns där ansågs vara större.

Validiteten mäter om undersökningen verkligen studerar det som den säger att den ska göra (Holme, Solvang 1997:167). Är de frågeställningar som ställs besvarade eller har undersökningen studerat något annat (ibid.)? Reliabilitet och validitet hänger ihop, det är ingen idé att undersökningen har hög reliabilitet om det man undersöker inte besvara frågeställningarna (ibid.). I denna studie har vi med hjälp av domar från förvaltningsrätten besvarat frågeställningarna. Eftersom frågeställningarna är riktade till information som endast går att få tag på från domstolsbeslut har vi minimerat riskerna med att samla in annan information som ej är relevant. Under hela arbetets gång har vi kopplat till frågeställningarna för att se om den information vi samlat in är relevant. Resultat som ej varit kopplat till denna studies syfte och frågeställningar har tagits bort.

Generaliserbarhet syftar till en kontroll av en matchning med den större världen (David, Sutton 2016:33). Kan denna studiens resultat spegla hela populationen (ibid.)? I denna studien har vi gjort ett urval då det inte fanns tillräckligt med utrymme att studera hela populationen. Vi har avgränsat till LVU 2§, 8 månader av 2017 och åldrarna 0-8 år på barnen i domstolsbesluten. Vi har strävat efter att ta med så många domstolsbeslut som möjligt för att höja generaliserbarheten. Vi kan inte svara på om det resultat som framkommit i denna undersökningen skulle bli densamma om vi studerat hela populationen men i de 75 domstolsbeslut som vi studerat framkommer mönster.

5.5 Forskningsetiska överväganden

Kvale och Brinkmann (2014:111) talar om ett moraliskt ansvarsfyllt forskningsbeteende som kräver mer än abstrakt etisk kunskap och kognitiva val. De menar att forskarrollen handlar om forskarens moraliska empati, integritet och engagemang i moraliska frågor är den avgörande faktorn för ett moraliskt ansvarsfyllt forskningsbeteende (ibid.). Egidius (2011:14) menar att etikens kärna är *respekt*, respekt i relation både till oss själva och till andra. I en forskningsundersökning är det viktigt att reflektera medvetet, vilket man kan göra genom att

ställa frågor, en av de frågor som ställdes i början av denna undersökning var: *Vilka goda effekter får undersökningen?* (Kvale, Brinkmann 2014:105). Detta besvarades och skrevs under avsnittet *Studiens relevans för socialt arbete*.

Det finns många olika teorier om vad etik är, dessa teorier ska vara till hjälp när vi ska ta ställning till huruvida en tanke, en känsla, en handling eller ett motiv har med etik att göra eller ej (Egidius 2011:16). I denna studie tittar man närmare på de forskningsetiska principer som vetenskapsrådet (2002) framställt. Vetenskapsrådet (2002:6) konkretiserar fyra allmänna huvudkrav på forskningen, dessa huvudkrav ska täcka de grundläggande individskyddskravet. Dess fyra krav kallas: *informationskravet*, *samtyckeskravet*, *konfidentialitetskravet* och *nyttjandekravet* (ibid.).

Informationskravet

I denna studie medverkar inte undersökningsdeltagarna aktivt, uppgifterna som är av intresse för undersökningen inhämtats från redan existerande myndighetsregister. Om information till deltagarna ska lämnas får bedömas utifrån fall till fall, hänsyn ska tas till huruvida olägenheten av utebliven eller indirekt information, exempelvis genom massmedia, kan påverka de berörda (Vetenskapsrådet 2002:8). I detta avvägande kan hänsyn också tas till studiens storlek, typ av variabler och andra praktiska omständigheter (ibid.). Då avvägning om huruvida information till deltagarna skulle lämnas diskuterades riskerna angående anonymiseringen av deltagarna. I avvägningen togs hänsyn till att studien gjordes av cirka 700 möjliga domstolsbeslut och att endast 10 av dem granskades närmare, vilket gör att risken att dessa kan avanonymiseras är liten. Dock kommer alla de som varit en del av en förhandling enligt LVU 2§ under perioden 1 januari till och med 31 augusti 2017 och var mellan 0-8 år vara en del av den kvantitativa delen av undersökningen, förutom de domstolsbeslut som var sekretessbelagda. I och med att domstolsbesluten är offentliga handlingar är också undersökningsdeltagarna medvetna om att dessa kan undersökas och granskas av vem som helst. Hänsyn togs till att undersökningen hade begränsat med tid och resurser för att informera alla 700 deltagare som skulle kunna vara med i undersökningen. Hänsyn togs också till att ett informationsbrev om undersökningen skulle kunna väcka mycket känslor om en händelse som troligtvis innebär tunga och negativa minnen för inblandade parter i målet. En annan omständighet av betydelse för att inte kontakta

undersökingsdeltagarna var att undersökningens syfte inte var att granska föräldrarna, syftet var att undersöka domarnas generella framställning av föräldraskap.

Samtyckeskravet

Kravet om samtycke är beroende av hur delaktiga och aktiva undersökingsdeltagarna är (Vetenskapsrådet 2002:9). I en undersökning där deltagarna har en aktiv roll skall samtycke alltid inhämtas (ibid.). Däremot i de fall där uppgifter om deltagarna hämtats från myndighetsregister krävs inte att ett samtycke efterfrågas (ibid.). I undersökningen var barn och föräldrar del av domstolsbesluten. I relation till hur icke aktiva och delaktiga deltagarna var av undersökningen gjordes bedömningen att ett samtycke inte var nödvändigt samt att de ingår i existerande allmänna myndighets och informationsregister. Diskussion fördes också om huruvida de domare som var aktuella skulle kontaktas för samtycke. En avvägning till att inte kontakta domarna var att de ingår i den grundläggande delen av den demokratiska kontrollen vilket innebär allmänhet och massmedier ska kunna ha insyn i offentlig verksamhet (SFS 1949:105)

Konfidentialitetskravet

Konfidentialitetskravet innebär att man skyddar etiskt känsliga uppgifter om enskilda och identifierbara personer (Vetenskapsrådet 2002:12). Vad som anses som etiskt känsligt varierar beroende på kultur och tid, men utgångspunkten bör vara det man kan anta att berörda (exklusive forskaren) och efterlevande kan uppfatta som kränkande eller obehagligt (ibid.). Det är nödvändigt att vidta de åtgärder som krävs för att försvåra identifiering av enskilda för utomstående (ibid.). I undersökningen anonymiserades de berörda och det gjordes varken utförliga beskrivningar av enskilda familjesituationer eller av enskilda personer. Konfidentialiteten av undersökningen ansågs därmed vara hög. Innan undersökningen genomfördes diskuterades konsekvensen om enskilda individer skulle kunna identifieras och om de isåfall skulle kunna uppfatta undersökningen som kränkande eller obehagligt. Det som står beskrivet om familjerna i domstolsbesluten är något som individerna redan är medvetna om och det är allmänna handlingar. En avvägning av kunskapstillskott i relation till negativa konsekvenser för enskilda individer att oavsiktligen identifieras ska göras av forskaren (ibid.). Vi övervägde huruvida undersökningen kunde leda till något negativt för de enskilda men kom inte fram till att risken var försumbar.

Nyttjandekravet

Nyttjandekravet innebär att de uppgifter som insamlas under undersökningen endast får användas för forskningsändamålet eller av andra forskare (Vetenskapsrådet 2002:14). Detta innebär också att myndigheter inte får använda sig av forskningen i samband med exempelvis tvångsvård eller dylikt (ibid.). I och med planeringen av undersökningen övervägdes riskerna att resultatet skulle kunna utnyttjas på fel sätt. Risken att forskningsresultatet skulle kunna användas på fel sätt ansågs efter diskussion vara obefintligt. En av de avgörande faktorerna var att det som undersöks redan är insamlad och *erkänd* information samt fakta som undersöks med annat perspektiv. Nyttjandekravet ansågs därmed vara uppfyllt.

Under hanteringen av domstolsbesluten upptäckte vi att vi hade tidigare kännedom om de inblandade i två av domstolsbesluten. Vi förde en diskussion om huruvida vi skulle ta med domstolsbesluten eller inte. Vi funderade över hur vi skulle kunna komma att påverkas av hur vi tolkade det som skrevs annorlunda jämfört med de domstolsbeslut vi inte haft någon förförståelse om. Vi valde därför att räkna dem som bortfall och inte ta med dem i undersökningen.

I och med att vi fick reda på mycket grunddata om undersökningspersonerna, som var en del av domstolsbesluten, kan detta omedvetet ha påverkat hur vi tolkade materialet. Vi fick bland annat fakta om ålder, kön och bostadsort, all dessa fakta kan vi ha fördomar om. En nyckel till förändring och medvetenhet är att reflektera över de föreställningar som man bär med sig, detta är något vi gjort kontinuerligt genom hela studien (Magnusson 2010:184).

6. Resultat och analys

I denna delen av studien kommer resultat och analys presenteras utifrån de frågeställningar som tidigare presenterats. Det kommer vara uppdelat efter de olika insamlingsmetoderna. Först presenteras den insamlade kvantitativa datan i form av en tabell. Sedan görs beräkningar i procent kopplat till beräkningarna i två olika delar. Den första delen är resultat av de domstolsbeslut där barnen *blev* omhändertagna och den andra delen är de domstolsbeslut där barnen *inte blev* omhändertagna. Dessa två delar följs av en jämförande analys där de olika resultaten kopplas till varandra. Sedan presenteras den kvalitativa insamlingen med fokus på diskurser och socialkonstruktivism kopplat till genus och normer. Sist kommer en samlad analys där de kvantitativa och kvalitativa resultaten och analyserna sammanvävs i en diskussion.

6.1 Resultat och analys av den kvantitativa undersökningen

Nedan presenteras resultatet i en tabell, de olika kategorierna är sorterade i storleksordning efter procent. Hundra procent i gruppen omhändertagna är 63 domstolsbeslut och hundra procent i gruppen ej omhändertagna är 12 domstolsbeslut.

Omhändertagna		Ej omhändertagna	
Kategori	Procent *	Kategori	Procent*
Insikt	62%	Hälsa	75%
Föräldrars psykiska hälsa och diagnoser	57%	Missbruk	41%
Våld	57%	Hemmiljö	33%
Hälsa	46%	Förskola/skola	33%
Missbruk	41%	Rutiner och vägledning	25%
Hemmiljö	28%	Föräldrars psykiska hälsa	25%
Kriminalitet	21%	Våld	25%
Nätverk	19%	Föräldrars läkarvård	16%
Ej närvarande pappa	17%	Säkerhet	16%
Rutiner och vägledning	17%	Ekonomi	16%
Samarbetsproblem med myndigheter	9%	Ej närvarande pappa	16%
Säkerhet	9%	Insikt	16%
Utåtagerande	6%	Kriminalitet	8%
Bristande känslomässig tillgänglighet	6%	Nätverk	8%
Tidigare insatser	6%	Tidigare insatser	8%
Barns ansvar	6%	Barns ansvar	8%
Pappa sexuellt utnyttjande av barn	5%		
Förskola/skola	5%		
Ekonomi	5%		
Hot	1,50%		

*Kategoriernas procentuella del i relation till antalet domstolsbeslut

6.1.1 Resultatet av de domstolsbeslut där barnen *blev* omhändertagna

I denna delen av resultatet kommer frågan besvaras om huruvida det fanns brister och i så fall vilka som förekom oftare än andra i de fall där barn omhändertogs. När en analys gjordes av de 63 domstolsbeslut där barnen omhändertagits nämndes totalt 279 brister. Detta resultat besvarade därmed den första frågan att det finns brister i de fall där barn omhändertagits.

En beräkning gjordes på de olika kategorier som bristerna delats in i för att få fram hur stor procentuell del de hade av de totalt 63 domstolsbesluten. De kategorier som återfanns i flest domar var: *Insikt* (62%), *Föräldrars psykiska hälsa och diagnoser* (57%), *Våld* (57%), *Hälsa* (46%) och *Missbruk* (41%). Detta är fem kategorier av totalt 22 och dessa fem innehåller de brister som benämns mest i domstolsbesluten. Dessa fem kategorier benämns i mer än 41% av alla domstolsbesluten. I och med detta resultat anser vi därför att dessa brister förekom oftare än andra i de fall där domstolen beslutat om LVU med stöd av 2§. *Insikt* var den kategori som var störst och förekom i 62% av domstolsbesluten. I den här kategorin har domstolen beskrivit hur föräldrars bristande insikt om sina förmågor och sitt handlande påverkar barnet. Följande beskrivningar är tagna ur kategorin *Insikt* för att ge exempel på vad som ingått i kategorin:

Mamma sätter sina egna behov före barnets behov.

Föräldrarna har inte insikt i barnens behov.

Mamma umgås med en kille som tidigare misshandlat henne vilket utgör en risk för barnet.

Kategorierna *Föräldrars psykiska hälsa och diagnoser* och *Våld* förekom båda i 57% av domstolsbesluten. I den första kategorin har domstolen beskrivit brister som finns på grund av föräldrarnas mående. Följande beskrivningar är tagna ur kategorin *Föräldrars psykiska hälsa och diagnoser* för att ge exempel på vad som ingått i kategorin:

Pappa har en lindrig utvecklingsstörning och epilepsi vilket påverkar hans omsorgsförmåga.

Pappa lider av dåligt psykiskt mående.

I kategorin *Våld* beskriver domstolen brister som handlar om att barn varit utsatta för fysisk och psykisk våld men det handlar också om barn som bevittnat våld. Följande beskrivningar är tagna ur kategorin *Våld*:

Barnet har bevittnat våld.

Mamma har inte kunnat skydda sitt barn ifrån yttre våld mot huvudet.

Pappa har utsatt barnen för psykisk våld.

Mamma har fysisk och psykiskt misshandlat sitt barn.

Kategorin *Hälsa* förekom i 46% av domstolsbesluten. I kategorin beskriver domstolen hur föräldrarna inte tagit kontakt med nödvändig sjukvård eller i övrigt ansvarat för barnens hälsobehov. Följande exempel är tagna ur kategorin *Hälsa*:

Mamman har avbokat 11 tandläkarbesök och barnet har vid omedelbart omhändertagande fått dra ut sju tänder och lagat två.

Föräldrarna har uteblivit från BVC.

Föräldrarna har inte sökt vård för barnet vid sjukdom och föräldrarna har självmedicinerat barn med Melatonin för ADHD.

Den sista kategorin av brister som ansågs förekomma oftare var *Missbruk*. Kategorin förekom i 41% av domstolsbesluten och handlade om föräldrars alkohol- och droganvändande. Följande exempel av kategorin är beskrivningar från domstolsbesluten:

Mamma har varit påverkad och barnen har hittat henne avsvimmad.

Mamma har brukat kokain under graviditet.

Pappa är i ett aktivt missbruk och föräldrarna har en historia av missbruk.

6.1.2 Resultatet av de domstolsbeslut där barnen *inte* blev omhändertagna

I denna delen av resultatet kommer de domstolsbeslut där barnen inte omhändertogs diskuteras. Frågan som kommer besvaras lyder: Finns brister och isåfall vilka som förekom

oftare än andra i de fall där barn *inte* omhändertogs. När insamlingen av empirin gjordes i de 12 domstolsbesluten där barnen inte omhändertogs nämndes totalt 45 brister. Detta resultat besvarar därmed frågan att det finns brister även i de fall där barn inte omhändertas.

En beräkning gjordes sedan på de olika kategorier som bristerna delats in i för att få fram hur stor procentuell del de hade av de totalt 12 domstolsbesluten. De kategorier som återfanns i flest domar var: *Hälsa* (75%), *Missbruk* (41%), *Hemmiljö* (33%) och *Förskola/skola* (33%). Detta är fyra kategorier av totalt 16 och dessa fyra innehåller de brister som benämns mest i domstolsbesluten. Dessa fyra kategorier benämns i mer än 33% av alla domstolsbesluten. Detta resultat menar vi styrker att de här kategorierna förekom oftare än andra i de fall där domstolen ej beslutat om LVU 2§. Den kategori som förekom i flest domar var *Hälsa*, denna kategori förekom i 75% av domstolsbesluten. I kategorin *Hälsa* har domstolen beskrivit hur föräldrarna inte tagit kontakt med nödvändig sjukvård eller i övrigt ansvarat för barnens hälsobehov. Följande är beskrivningar tagna ur kategorin:

Föräldrarna har inte behandlat barnets svamp.

Mamma tar inte de kontakter som krävs med sjukvården.

Brister i läkarvård men inte i sådan grad att de är en påtaglig risk för barnet.

Den andra kategorin som förekom i 41% av domstolsbesluten var *Missbruk*. Kategorin handlar om föräldrars alkohol- och droganvändande. Följande är beskrivningar som gjorts av domstolen angående missbruk:

Det förekommer alkohol och narkotika i mammans nätverk.

Mamma har inte lämnat drogtestar.

Pappa dricker mycket öl och Mamma har inte kontroll över sitt intag av mediciner.

Kategorierna *hemmiljö* och *förskola/skola* förekommer båda i lika stor utsträckning, 33% av domstolsbesluten. Kategorin *hemmiljö* handlar om hur barnens boendesituation ser ut. I kategorin finns följande exempel från domstolsbesluten:

Det är oordning hemma.

Mamma och pappa har ingen bostad.

Det är stökigt i hemmet.

I kategorin *förskola/skola* handlar det om hur barnomsorgen och skolgången ser ut för barnet.

I domstolsbesluten kan man läsa följande av kategorin:

Barnen går inte i förskolan.

Barnen har hög frånvaro.

Barnet har låg närvaro vid förskolan.

6.1.3 En jämförande analys av de kvantitativa resultaten

Detta resultat visar på en skillnad i föräldrarnas brister mellan de barn som blir omhändertagna och de som inte blir omhändertagna. Av de kategorier som nämns flest gånger i domstolsbesluten finns kategorierna *Hälsa* och *Missbruk* med i båda. Det betyder att i de fall där domstolen beslutar om LVU vård och i de fall som domstolen avslår LVU vård finns det brister hos föräldrarna som rör hälsa och missbruk, dessutom i ganska stor utsträckning. Missbruksproblematiken hos föräldrarna är i båda de fall barnen omhändertas eller inte lika stora (41%). Av detta resultat kan man utläsa att just missbruksproblematiken inte är något avgörande för beslut om barn skall omhändertas eller inte. Med det sagt betyder det inte att brister gällande missbruk inte har någon betydelse, vi ser att det påverkas av andra omkringliggande faktorer. Vi kan se att även i fem av de 12 fall där barnen inte blev omhändertagna nämndes till exempel "missbruk", "drogtester" eller "alkoholproblem". Detta är dock överraskande då det i BBIC framkommer tydligt att det är en risk för barn att ha en förälder som har ett hälso- eller beteende problem, vilket innefattar missbruk (Socialstyrelsen 2018:27). Hylland-Eriksen och Breivik (2006:12) beskriver missbruket som en avvikelse från normen. Genom både det BBIC beskriver samt det Hylland-Eriksen och Breivik tar upp kan man tolka att det i samhället skapats en social konstruktion av kopplingen mellan missbruk och förälder som negativ. Trots detta bedömde förvaltningsrätten att missbruket inte var av den omfattningen att det påverkade barnet i så stor grad att ett omhändertagande behövde göras.

Kategorin *Hälsa* ligger, för de som inte omhändertas, högst upp på listan, dvs att brister angående hälsa nämns flest gånger i avslagsbesluten om LVU. I de beslut där barnen omhändertas ligger kategorin hälsa på fjärde plats. Det betyder att brister gällande barns hälsa framkommer i större utsträckning i de domstolsbeslut där barnen inte blir omhändertagna. Betyder detta att föräldrarnas brister gällande barnets hälsa inte är ett så stort problem så att det ligger till grund för ett LVU? Enligt denna undersökningen, ja, hälsan beskrivs som en brist men inte i sådan utsträckning att det är en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas, vilket måste uppfyllas när det gäller LVU (SFS 2003:406).

Vi hade en föreställning om att våld inte skulle förekomma i de fall där barnen inte omhändertogs då det är så pass allvarligt för ett barn att på något sätt bevittna eller utsättas för olika sorters våld (Socialstyrelsen 2018:27ff). Undersökningen visade att vi hade fel, våld i form av *Våld i hemmet* och *Hotfulla situationer hemma* framkom i två av de 12 domar där barnen ej omhändertogs. Det betyder att det kan förekomma våld men att domstolen ej tyckte att var en påtaglig risk för att skada hälsan eller utvecklingen hos barnet (SFS 2003:406 LVU). Det kan också, vilket inte framkommer i denna undersökningen, finnas tillräckliga skydd för att väga upp det våld som förekom i familjerna. Anmärkningsvärt är att i de fall där barnen omhändertogs var det betydligt mer våld, totalt 36 brister (57%) om våld framkom i undersökningen jämfört med två brister (24%) där barnen inte omhändertogs.

Av resultaten kan man också se att vissa kategorier med brister inte finns med i de domar där barnen inte omhändertas men som framkommer i de domar där barnen placeras med LVU. De kategorier av brister som inte förekommer där barn inte omhändertas är *Hot*, *Pappa sexuellt utnyttjade barn*, *samarbetsproblem med myndigheter*, *utåtagerande* och *Bristande känslomässig tillgänglighet*. Dessa kategorier var dock inte så stora, alla var mindre än 10% . Vilket resulterar i att skillnaderna finns men de är inte så stora. Skillnaden som man kan se är att det finns fler skydd som väger upp brister, att föräldrar går med på frivillig vård eller att utredningen av familjen är knapphändig vilket gör att bristerna inte kan anses som ordentligt utredda. En skillnad som vi tror kan spela stor roll, om man ser till kategorierna, är föräldrarnas insikt om situationen. I de domar där barnen blir omhändertagna nämns föräldrarnas bristande insikt i störst utsträckning. I 62% av domarna nämns detta problem, det är 39 gånger av totalt 63. I avslagsbesluten nämns föräldrarnas insikt som en brist endast 2

gångar av 12 möjliga. Det handlar om allt ifrån att *mammorna inte har förmågan att sätta barnet i första hand till bristande insikt om vårdbehov, föräldrarna ej inser varandras oförmågor* eller att *föräldrarna ej har insikt om hur deras egna beteende skadar barnet*. Detta ses alltså som allvarligt när föräldrarna själva inte inser att de behöver hjälp och stöttning i sin föräldraroll, då är det också svårt att göra situationen bättre för barnet. Mer reflektioner om detta görs i *Samlad analys*.

6.2 Resultat och analys av den kvalitativa undersökning

Funktionsnedsättning

I domstolsbesluten kan man utläsa att under rättegången inleder socialnämnden med att beskriva problematiken och förklarar varför en ansökan om LVU gjorts. Nämndens beskrivning av problematiken konstruerar en bild av situationen som sedan hela förhandlingen utgår ifrån. Om föräldrarna i inledningen exempelvis beskrivs ha missbruksproblematik, funktionsnedsättning eller någon annan problematik identifieras de som problemkategorier (Sahlin 2013:145). Detta innebär att det sedan krävs att föräldrarna motsätter sig detta med goda argument. Det blir dock svårt för exempelvis en person som beskrivits med en intelligens som ett barn att säga någonting som kan anses ha lika stark trovärdighet som en utbildad expert om dennes förmågor, maktskillnaderna blir här tydliga (Börjesson 2003:34). När socialnämnden inleder förhandlingen kan man jämföra det med att de börjar konstruera en social ordning som sedan kommer råda (Payne 2008:238). Följande är ett citat ifrån inledningen ur ett av domstolsbesluten.

Mamman har en funktionsnedsättning som är konstant och som inte går att lära bort och som med största sannolikhet är orsaken till hennes svårigheter.

I och med citat hävdar utredningshemmet att funktionsnedsättningen är konstant och därmed skulle också bristerna vara omöjliga att arbeta med eller förändra. Detta ger oss en bild av att föräldrar med funktionsnedsättningar inte kan anses vara normen för vad ett gott föräldraskap innebär.

I några av de fall där barnen inte omhändertagits är det på grund av utredningar som brister och att uppgifter som presenterats av socialnämnden är felaktiga. Följande är ett exempel där ansökan om LVU 2§ avslås och socialnämndens utredning har varit felaktig.

Förvaltningsrätten konstaterar att utredningen i flera delar inte verkar stämma vilket får anses som anmärkningsvärt.

Citatet ovan utgör ett av flera beskrivningar där vi uppfattar att socialnämndens utredning har stor betydelse vid den kommande bedömningen vilket ger socialnämnden makt (Payne 2008:238). Socialnämndens utredning är gjord av professionella med kunskap och erfarenhet av vad barn har för behov och vad som krävs av föräldrar. De ingår också som beskrivet i BBIC att socialnämnden har som skyldighet att utreda alla tänkbara möjligheter för att säkerställa att barnet får en trygg uppväxt (Socialstyrelsen 2013).

Missbruk

Det framgår av domskälen att om man som förälder dricker för mycket alkohol, missbrukar droger eller har missbrukat så framställs man som dålig förälder. Som missbrukande förälder framställs man därmed som normbrytande vilket också Hylland-Eriksen och Breivik (2006:12) exemplifierar som avvikelse. I domstolsbesluten uppfattar vi att det finns en inneboende diskurs angående hur mycket alkohol som är godtagbart för en förälder att dricka. Det finns inga lagar eller bestämmelser om hur mycket alkohol eller droger man som god förälder får bruka. Här kommer några exempel från domstolsbesluten där föräldrarna beskriver sin alkoholkonsumtion:

Mamman säger att det kan hända att hon konsumerar alkohol i normal mängd.

Det finns ingen substans i påståendet att jag skulle ha någon problematisk alkoholkonsumtion.

Det är okej att dricka alkohol på högtider men vi dricker inte varje dag.

I exemplen tydliggörs en oklarhet i hur mycket alkohol som anses vara "okej" för en förälder att konsumera. Frågan som aldrig kommer besvaras är vad som anses vara "normal mängd"? I ett av citaten är det en mamma som säger att det kan hända att hon dricker normal mängd. Förvaltningsrätten frågar inte vidare om vad mamman anser vara normalt för henne. Frågan om en problematisk alkoholkonsumtion görs sig också tydlig i ett av exemplena, när anses det vara problematiskt? I det sista citatet beskriver en förälder att hen dricker på högtider men inte varje dag vilket hen anser är normalt. Vi uppfattar detta som att föräldern menar att det finns en socialkonstruktionen om det är okej att dricka på högtider men inte varje dag och att hen är en del av den konstruktionen. Men vem har satt den normen och är det en norm? Är alkohol faktiskt mindre skadligt på högtider jämfört med vardagar? Hylland-Eriksen och Breivik (2006:12) beskriver att det normala utgår från en genomsnittlighet av hur de flesta människor är. I Sverige dricker 90% av befolkningen alkohol (Special Eurobarometer 2010:8). Detta betyder att vi kan tolka att det finns en social konstruktion i samhället där alkohol tillhör normen. Liksom Hylland-Eriksen och Breivik (2006:12) uppger är det de som inte håller sig inom markörerna för genomsnittets som är avvikande och som framställs som missbrukare. Detta kan bli problematiskt då domstolen får avgöra vad som är inom normen och inte.

Här är en mamma som beskriver att det är dåligt att missbruka som förälder:

Mamman jobbar på att bli drogfri, sköta sig och bli en bra förälder.

I domstolsbesluten framkommer det att det bör finnas ett underlag som visar att det förekommer missbruk. Detta är inte konsekvent men i vissa, exempelvis följande domstolsbeslut, blir det väldigt tydligt:

Det är enligt förvaltningsrättens mening dock inte på något sätt visat, genom exempel läkarintyg eller journalutdrag, att mamman har ett missbruk eller en psykisk ohälsa som kan utgöra ett hot mot barnets trygghet och säkerhet.

I det domstolsbeslut där citatet ovan kommer ifrån blev barnet inte omhändertaget.

Förvaltningsrätten är därmed tydliga med att det behövs intyg eller drogtester som bevisar att

föräldrarna har problem med missbruk. I domstolsbesluten är det sällan specificerat vad som menas med missbruk och det framgår inte om missbruket omfattas av spel, alkohol eller droger.

En diskurs som framträder i domstolsbesluten är att tidigare missbruk hos föräldrarna är negativt och har stor betydelse. Diskursen kan man se genom användningen av språket och att framställan av det tidigare missbruket får faktiska konsekvenser (Boréus 2015:177). Det kan vi se i domstolsbesluten där de lägger stor vikt vid missbruket som varit, trots att föräldrarna har slutat och bytt livsstil. Det tidigare missbruket tas alltid upp i socialnämndens utredningar och kommer nästintill alltid i inledningen av utredningen. När detta tas upp i inledningen så påverkar det hur man uppfattar resten av det man läser. Det är svårt att tänka bort föräldrarnas tidigare normbrytande beteende trots att föräldrarna ändrat sina vanor och slutat missbruka. Nedan följer två citat från ett och samma domstolsbeslut där diskursen tydliggörs:

Anledningen till detta är att det finns en historik hos föräldrarna innehållandes bland annat, missbruk.

...pappans tidigare problematik med framförallt missbruk men även psykisk ohälsa och till viss del kriminalitet, om än relativt långt tillbaka i tiden gjorde att socialnämnden öppnade en utredning.

Det går här att utläsa att förvaltningsrätten lägger vikt vid det tidigare missbruket och det räknas in som en risk i barnets miljö (Socialstyrelsen 2018:27). I domstolsbeslutet som citaten kommer ifrån nämns det tidigare missbruket och livsstilen i stor utsträckning. Det var dessutom den anledningen som gjorde att socialtjänsten påbörjade utredningen. Det märks att det finns en frustration hos föräldrarna när det läggs stor vikt vid något som de lagt bakom sig. Här säger en annan pappa:

Den brottslighet som jag har gjort sig skyldig till ligger långt tillbaka i tiden. Jag är sedan jag träffade barnets mamma nykterist och numera engagerad med att hjälpa andra personer

med missbruksproblematik. Grunden för socialnämndens oro bottnar i vår historik och inte i den nuvarande situationen, som skiljer sig väsentligt från tidigare livssituationer.

Frågan som man kan ställa sig är hur långt tillbaka i tid ska en utredning omfatta. Kan man vara en bra förälder trots att man haft en kriminell bakgrund eller tidigare missbrukat men nu är nykter? I och med att konstruktionen missbruk sätter en så negativ stämpel på människan märks det i domstolsbesluten att konstruktionen är svår att ändra (Hylland-Eriksen, Breivik 2006:12). Här med andra ord en människa missbrukat tidigare och sedan får barn uppfatta vi att domstolsbesluten framställer föräldern som dålig på grund av sina tidigare val.

Insikt

I domstolsbesluten går det inte att se något mönster i huruvida insikt gynnar föräldern eller inte. Det finns alltså en diskrepans mellan att föräldrarna ska ha insikt om sina brister samtidigt som det inte alltid gynnar dem att berätta om sin insikt. Det är dock tydligt att domstolsbesluten framställer det som någonting positivt om föräldrarna erkänner sina brister och visar insikt om problemet. I samband med att föräldrarna erkänner sina brister blir det tydligt att de inte har förmåga att ta hand om sitt barn och barnet bör omhändertas. Här föräldrarna istället inte någon insikt beskrivs de som att de saknar förståelse för vad som krävs för att ta hand om ett barn, barnet behöver därför också omhändertas. Enligt den kvantitativa undersökningen kan man se att insikt har betydelse i domstolsbesluten. Huruvida föräldrarna har insikt får som sagt stor uppmärksamhet i domstolsbesluten men i de fall där föräldrarna har insikt blir barnet ändå omhändertagna. Så vad har insikten egentligen för betydelse? Följande exempel visar att det är både bra och dåligt med insikt som förälder:

Föräldrarna vill lämna historien bakom sig och leva nu och framåt, nämnden beskriver detta som brister i insikt och förmåga att förstå vad som kan innebära en ogynnsam eller farlig miljö för barnet.

Här beskrivs det som bristande insikt att föräldrarna vill lämna det gamla bakom sig, de förstår inte vad som kan vara farligt för barnet. Detta barnet blev omhändertaget.

Det framgår även att föräldrarna brister i insikt om sitt behov av stöd och därmed även i barnets behov.

Här brister föräldrarna i insikt om sina egna behov och därmed också barnets behov. I detta fall omhändertags barnet också.

Mamman säger sig vara införstådd med att förändring måste göras på utpekade områden, hon har också tagit några steg i rätt riktning.

Här har mamman insikt om att förändring måste ske och att hon redan har förändrat sig i "rätt riktning". Barnet blev inte omhändertaget.

Papporna utreds i mindre utsträckning än mammorna

Socialnämnden har en skyldighet att utreda alla tänkbara möjligheter med barnens bästa i beaktande (Socialstyrelsen 2013). Det finns lagar som talar för att gemensam vårdnad och delat ansvar är viktigt. Resultatet av denna undersökningen visar, precis som i den tidigare forskningen (Petersson 2006:51) att papporna utreds i mindre utsträckning än mammorna. De utreds mindre trots att papporna inte motsätter sig att bli mer engagerade i barnen. I ett av domstolsbesluten framkommer exempelvis följande beskrivning:

Pappan har god relation med barnet men relationen kan inte utvecklas vidare på grund av mammas bristande kommunikation.

I denna dom är pappan inte vårdnadshavare vilket gör att man menar att utredningen inte ska fokusera på honom som förälder. BBIC beskriver att det är ett skydd för barn att växa upp med båda sina föräldrar och i Sverige förespråkar man också gemensam vårdnad (Socialstyrelsen 2018:27 & Petersson 2006:52). Det blir därför en krock av det teoretiska och det praktiska, när pappornas föräldraförmåga nästintill inte ens granskas i praktiken. Om man nu talar om hur skyddande båda föräldrarna är för barnen är det svårt att förstå varför pappornas möjlighet att ta hand om barnen inte undersöks mer grundligt. I citatet ovan är det mamman som förhindrar att pappans relation med barnet inte kan utvecklas. Det borde därför vara rimligt att undersöka hur pappans föräldraförmåga ser ut med bättre kommunikation om vad som händer i barnets liv. Exemplet taget ur domstolsbeslutet ger en bild av att könet på

föräldern har betydelse och bilden av mamman som den primära omsorgsgivaren tydliggörs (Petersson 2006:51). I ett annat domstolsbeslut kan man läsa följande tre citat som också beskriver hur pappans föräldraförmåga inte undersöks i någon större utsträckning utan snarare hamnar i skymundan av mamman.

Det finns allvarliga brister i föräldrarnas omsorgsförmåga genom mammans psykiska mående och alkoholkonsumtion samt pappans svårigheter att skydda barnen från mammans agerande.

Båda föräldrarnas omsorgsförmåga ska prövas, men genom att barnen stadigvarande bor tillsammans med mamman, är det hemförhållandena hos henne som ska läggas till grund för bedömningen i målet.

Mamman och pappan bråkar mindre. De har skilt sig och flyttat isär och umgås idag som vänner, planen om barnen får komma hem är att det ska bo hos pappa och ha ett omfattande umgänge med mamma.

I det här domstolsbeslutet framkommer det att pappan har svårigheter att skydda barnen från mammans psykiska mående. Både mamman och pappan är vårdnadshavare. När domstolsförhandlingen påbörjas lever föräldrarna inte längre tillsammans och barnet bor hos mamman. Den problematik som beskrivs beror på mamman och att barnen inte ska bo hos henne konstaterar förvaltningsrätten. Pappans brist består av hans oförmåga att skydda barnen från mamman, detta borde inte längre utgöra någon risk i och med att de inte längre bor tillsammans. Pappan är vårdnadshavare till barnen och det framgår inte att han motsätter att själv ta hand om sina barn, snarare framkommer det att föräldrarna tänker att barnen ska bo hos pappa. I utredningen förklaras att fokus inte läggs på att utreda pappan då han inte är boendeförälder. Pappan är dock vårdnadshavare för barnet och en möjlig omsorgsgivare, att inte undersöka hans föräldraförmåga är anmärkningsvärt (Socialstyrelsen 2013). Det blir också tydligt här att en norm framställs av mamman som den primära omsorgsgivaren (Connel 2012:15).

Ett annat liknande exempel på samma fenomen som beskrivits ovan är följande exempel där båda föräldrarna är vårdnadshavare:

Pappan har inte del i barnets vardag och utövar inte någon faktisk vård om honom. Det är därför mammans föräldraförmåga som är relevant för förvaltningsrättens bedömning.

Majoriteten av papporna tar inget mikroansvar

I den tidigare forskningen beskrevs fyra olika dimensioner av omsorg i föräldraskapet. Ett av dessa ansvarsområden var *mikroansvar* vilket handlade om det vardagliga ansvaret (Lewis, Welsh 2005:85). Ett gott föräldraskap innebär därmed att man behöver ta ett *mikroansvar*. I den tidigare forskningen framkom att majoriteten av papporna inte tog detta *mikroansvar* jämförelsevis med mammorna (ibid.). Följande citat har tidigare använts men analyseras nu i relation till mikroansvar.

Pappan har god relation med barnet men kan inte utveckla relationen vidare på grund av mammas bristande kommunikation.

I detta exempel beskrivs mammans bristande kommunikation ligga till grund för att pappan och barnet inte kan fortsätta att bygga på sin relation. I den här beskrivningen konstrueras en bild av att det är mammans ansvar att förmedla information hon fått om barnet till pappan. Det läggs inget ansvar på pappan själv att ta reda på den information han kan behöva. Det anses inte heller vara pappans ansvar att se till att kontakten blir bättre utan det ansvaret ligger på mamman då hon har en bristande kommunikation. I exemplet tydliggörs en bild av mamman med *mikroansvaret* och pappan som inte får ta/tar del av det liksom i Lewis och Welsh forskning (2005). Följande är ett annat exempel ur domstolsbesluten som också tydliggör en sociala konstruktion och norm i samhället av mammor som ska ta *mikroansvaret* över barnen.

Förskolepersonalen har upprepade gånger uppmanat mamman att ta med barnet till läkaren.

Här har barnet två vårdnadshavare och bor varannan vecka hos mamma respektive pappa. När man läser domstolsbeslutet kan man genomgående se att mamman är den som får

uppmaningar om vad som behöver göras med barnet. I exemplet ovan beskrivs att mamman bör ta med barnet till läkaren. Att mammor ska ta det *mikroansvar* som vi talat om genomsyras här även i mötet med de professionella på förskolan. I följande domstolsbeslut kan vi dock se ett exempel där varken mamman eller pappan tar ett mikroansvar:

Behandlaren behöver ständigt påminna pappan om vikten av rutiner och struktur, han håller strukturen ett par dagar men faller sedan åter i gamla mönster, Mamman har än mer oordning och hon ser inte behovet av stöd eller utredning.

Mammorna skuldbeläggs

I den tidigare forskningen talade Petersson (2006:51) om att det finns en stark bild i samhället av mammor kopplat till omsorg. Han påstod att denna koppling var så stark att diskussionen angående sviktande omsorg alltid kommer att handla om att skuldbelägga mammorna (ibid.). Enligt forskning finns det skillnader i utredningar angående bedömning av mammors och pappors föräldraförmåga (ibid.). När vi läste domstolsbesluten kunde vi se flera exempel på hur mammorna och papporna framställdes olika. Följande är ett exempel på detta:

Pappan beskrivs ha bristande uthållighet och fokus på barnet och svårigheter att läsa och förstå barnets behov.

I samma dom beskrivs mamman:

Mamman beskrivs ha brustit i samspelet med barnet och har inte uppfattat barnets signaler och behov av känslomässigt tillgänglighet.

Här beskrivs näst intill samma problematik hos båda föräldrarna, pappan har svårt att ha *fokus på barnet* och svårt att *läsa och förstå dess behov*. Mamman däremot beskrivs istället med samma problematik ha *brustit i samspelet* och *inte uppfattat barnets behov av känslomässig tillgänglighet*. Vi återkommer till att mamman är den mjuka omsorgsperson som ska uppfatta barnets behov av känslomässig tillgänglighet (Connel 2012:15). Pappan däremot ska också läsa och förstå barnet men där handlar det om övergripande behov. När mamman inte förmår uppfatta barnets behov så brister hon i samspelet med barnet och hon har därmed en brist i rollen som mamma. Pappan däremot brister varken i samspelet eller i känslomässig tillgänglighet trots att de har samma problematik, pappan har svårt, vilket

innebär att han kan förbättra det genom arbete (ibid.). Följande är ytterligare exempel på hur mammor och pappor skuldbeläggs olika:

Ej fått kontakt med barnets biologiska pappa för utredningen.

I samma dom beskrivs mamman:

Mamma beskrivs som att inte ha engagerat sig i barnets liv och har orsakat kontinuitetsbrott i relationen.

Här beskrivs återigen samma brist hos föräldrarna, de är *inte närvarande*. Mamman får genom denna beskrivning andra förväntningar på sig än pappan. Mammans frånvaro beskrivs som *kontinuitetsbrott i relationen* med barnet, hon har alltså *inte engagerat sig i barnet liv* medan pappan endast beskrivs med en mening utan värdering, *ej fått kontakt med pappan*. I domen står det att pappan *knappt* träffat barnet. Vilket betyder att han har träffat barnet, han är alltså inte helt frånvarande. Dessutom framkommer det att mamman *orsakat* kontinuitetsbrott, hon bär alltså skuld medan pappa inte får någon skuld alls, ett tydligt exempel på Petersson (2006:51) beskrivning av skuldbeläggandet av mammor.

Frånvarande pappor

Vi ser stora skillnader i hur mammorna respektive papporna beskrivs i domstolsbesluten. Vi har inte läst något domstolsbeslut där mammor inte gått att få tag på, där mammor inte tagit någon del av ansvaret om omsorgen för barnet eller mammor som inte yttrat sig över nämndens ansökan. Vi har dock sett flertalet exempel där motsvarande skett när det gäller papporna. Följande är tre citat ur tre olika domstolsbeslut angående detta:

Förvaltningsrätten konstaterar att pappan inte tagit del av ansvaret om omsorgen för barnet.

Pappan har inte gått att få tag på.

Pappan har förelagts att yttra sig över nämndens ansökan men har ej hörts av.

I den tidigare forskningen beskrivs en väsentlig skillnad i mängd och typ av information angående mammor respektive pappor i utredningarna (Pettersson 2006:51). De exempel ovan tyder på att det också är på samma sätt i de domstolsbeslut som ingått i denna studie.

Våld

Verkligheten är enligt socialkonstruktionismen ett resultat av ett historisk och socialt sammanhang (Payne 2008:238). Förr hörde det till att föräldrarnas uppgift att aga sina barn om det inte skötte sig och detta är fortfarande någonting som sker i vissa kulturer och sammanhang i världen. I Sverige idag är det däremot enligt lag förbjudet att använda våld mot sina barn (SFS 1983:47). Ett gott föräldraskap innebär alltså att man fostrar sina barn utan att använda våld som metod. I diskursanalysen framkom endast ett domstolsbeslut med inslag av våld. I följande citat beskrivs våld som någonting negativt vilket inte ingår i normen av hur gott föräldraskap framställs.

Det förefaller inte att föräldrarna har en helt frånvarande föräldraförmåga, men de har ett förhållningssätt till uppfostran som inte kan accepteras. I målet har gjorts gällande att barnen blivit slagna av sina vårdnadshavare. Föräldrarna har en oförmåga till insikt i denna problematik.

Följande tre citat är tagna ur samma domstolsbeslut som ovan. Det framgår tydligt att föräldrarna inte delar barnens uppfattning av våldet.

Pappan säger att barnen ljuger för att få fram sin vilja.

Pappan säger att barnen pratar om våldsamma händelser men de beskriver ingen speciell händelse, de är inte definierade i tid och rum.

Mamman säger att barnen inte gillar när någon bestämmer över dem och de blir arga när de inte får sin vilja fram. Det kan också vara ett sätt att undvika läxor.

Här framställer föräldrarna barnens berättelser som lögn och sätt att få sin vilja igenom. Enligt lagen får man inte slå sina barn och i citaten kan man läsa hur föräldrarna försöker släta ut barnens påståenden om våld genom att skylla på barnen (SFS 1983:47). I detta fall blev barnen omhändertagna då domstolen ansåg att det var för barnens bästa.

Förvaltningsrätten gör gällande att barnen har blivit slagna av sina vårdnadshavare och barnen blir omhändertagna enligt LVU 2§. Detta visar att enligt domstolen framställs det som ett icke gott föräldraskap att slå sina barn.

6.3 Samlad analys

Genom att undersöka vad vi fått fram både i den kvantitativa och den kvalitativa delen av studien växer en bild fram av hur domstolsbesluten framställer gott respektive icke gott föräldraskap. I den kvantitativa delen lyfts det som domstolsbesluten beskriver som brister fram, det vill säga sådant som inte hör till ett gott föräldraskap. Domstolsbesluten utgör en del av en definitionsprocess där man konstruerar en norm över hur föräldrarna bör och inte bör vara (Sahlin 2013:131). Sahlin (ibid.) beskriver detta som att problem skapas genom kollektiva definitionsprocesser. När vi läste domstolsbesluten kunde vi genom språket och sättet man talade tolka att exempelvis föräldrar som missbrukar inte ingår i normen av ett gott föräldraskap (Payne 2008:238). Alla de kategorier av brister som vi beskrev i den kvantitativa delen är brister som ingår i ett icke gott föräldraskap. Det innebär därmed att dessa bristers motsatser framställer vad ett gott föräldraskap är. Några av de framställningar av föräldraskapet som vi kunde uttyda var att man inte ska ha sina tidigare barn placerade, man ska inte slå sina barn eller man ska inte ha psykisk ohälsa. Vi har också genom undersökningen konstaterat att det är av vikt att man har ett bra nätverk och att man sätter sitt barns behov först. Hyllan-Eriksen och Breivik (2006:12) talade om hur vissa avvikelser är mer stigmatiserande än andra och hur vissa avvikelser med tiden blivit normaliserade. Föräldrar som har brister ingår alltså inte i normen och konstruktionen av hur gott föräldraskap framställs. Vissa brister är som sagt mer stigmatiserande än andra och om en förälder har någon av de brister som beskrivits behöver det inte direkt betyda att hen är en dålig förälder. Exempelvis om vi tittar på bristen våld med 57% i de fall de där barnen omhändertas i relation med hemmiljö 33% av de fallen där barnen inte omhändertas. Genom detta ser vi att våld är mer stigmatiserande än vad det är att hemmiljön inte är i ordning.

När vi gjorde en samlad analys av kategorin *insikt* framträder en skillnad av kategorin jämfört med de andra kategorierna om brister. Man kan skilja kategorin *insikt* på så vis att det inte är en brist i föräldraförmågan hos föräldrarna utan snarare en oförmåga att se sina egna brister.

Kategorin insikt grundas därmed på att det förekommer brister, utan brister kan man varken ha eller inte ha insikt om dem. När vi analyserade kategorin insikt i den kvantitativa och den kvalitativa resultat och analysdelen kunde vi inte se något mönster över vad insikt hade för betydelse ifråga om barnen omhändertogs eller inte. När vi däremot i den samlade analysen granskade hur brister, *insikt* och *samarbete* påverkar varandra växte en trestegsmodell fram.

Det är av betydelse att först diskutera vad det egentligen innebär att ha insikt enligt domstolsbesluten. Om en förälder inte anser sig ha brister i sin föräldraförmåga är det omöjligt för denne att ha insikt om problem som överhuvudtaget inte existerar.

Domstolsbesluten förhåller sig till de lagar och regler som samhället vilar på (Sveriges domstolar 2008). Socialnämnden förhåller sig också de till lagar och regler och när de i sin tur presenterar föräldrarnas brister bör de stämma överens med domstolens ramar och riktlinjer (SOU 2000:77). Domstolen och socialnämnden delar bilden av hur ett föräldraskap ska se ut, men de delar därmed också en konstruktion och beskrivning av problem. För att föräldrarna ska kunna ha insikt om någonting kräver det att de också delar konstruktionen av problemet. Det blir tydligt om vi tar exemplet våld. I en av familjerna uppger föräldrarna att det inte är fel att tillrättavisa barnen med smisk utan det är så man alltid gjort där de kommer ifrån. Föräldrarnas uppfostringsstil går inte ihop med domstolens bild av hur man bör behandla sina barn och föräldrarna delar därför inte domstolens konstruktion av problemet. För att kunna komma till insikt krävs alltså att man delar en konstruktion och beskrivning av samma problem.

I den trestegsmodell som vi skapat är första steget att föräldrarna i domstolsbesluten framställs ha brister. Av det kvantitativa materialet kan man se att domstolsbesluten framställer det som allt från missbruk till våld och hemförhållanden. Det andra steget i modellen är insikt. Föräldrarna kan antingen dela konstruktionen av ett problem och ha insikt om det eller så delar de inte bilden av problemet och har inte insikt. Det finns alltså två alternativ här, antingen har man insikt eller så har man det inte. I resultatet och analysen av den kvalitativa delen kunde vi inte se hur kategorin insikt var avgörande för ett gott föräldraskap eller inte. Vi kunde inte uttyda vad som gjorde att vissa av barnen med föräldrar som hade insikt om situationen omhändertogs och att vissa inte omhändertogs. Med hjälp av att lägga till det tredje steget *samarbete* så ser vi däremot ett mönster. I de fall där föräldrarna

visade insikt och barnen inte omhändertogs fanns också ett gott samarbete mellan föräldrarna och socialnämnden. I och med detta samarbete visade föräldrarna aktivt att de hade vilja och förmåga att förändra sin situation. Det krävs att familjen visar insikt och förståelse av att en insats måste sättas in i familjen för att arbeta med de brister som socialnämnden ser.

Utifrån de domstolsbeslut som vi studerat utgör denna trestegsmodell ett mönster. Om föräldrarna enligt domstolsbesluten har brister, har insikt om bristerna, samarbetar med socialnämnden samt är positiva till insatser så blir det oftast inget beslut om vård enligt LVU. Om man istället ser att föräldrarna enligt domstolsbesluten har brister, men inte har insikt om bristerna, inte samarbetar med socialnämnden samt inte accepterar de insatser som erbjuds blir det med stor sannolikhet beslut om vård enligt LVU. Det kan också vara så att föräldrarna har brister, uppger att de har insikt och är positiva till samarbete men att domstolsbesluten ändå leder till LVU. Detta kan förklaras genom att domstolen inte bedömer samtycket som tillförlitligt. De menar att man inte kan lita på att föräldrarna kommer att hålla sig till det samtycket efter att förhandlingarna är över.

7. Avslutande diskussion

Av studien kan vi utläsa att det finns konstruktioner av hur gott respektive icke gott föräldraskap framställs i domstolsbesluten. Vi har sett att normer påverkar vad som efterfrågas av mammor respektive pappor vilket lett till att mammor utreds i större utsträckning än pappor. Vi har också sett att det läggs mer ansvar på mammor än på pappor, exempelvis det dagliga ansvaret, mikroansvar. Vi har sett mammor som skuldbeläggs för brister samtidigt som pappor varit frånvarande utan förklaring. Med hjälp av begreppet genus blir det tydligt i domstolsbesluten att föräldraskapet framställs olika beroende på kön.

Frågan är vem och vad detta egentligen påverkar. Det är möjligt att förstå detta som ett samhällsproblem, för vi tror inte att detta fenomen bara rör dessa 75 domstolsbeslut. Denna studie riktar snarare ljuset mot ett samhällsproblem där vi lyfter hur föräldraskap konstrueras i relation till kön. Kunskapen om hur vi konstruerar familjer och vad vi lägger in för värderingar när vi tittar på familjer behöver lyftas. Att vi idag 2018 fortfarande inte ser papporna i socialnämnden eller förvaltningsrättens utredningar är skrämmande. Att mammor skuldbeläggs mer än pappor och att vi konstruerar en familj där föräldrarna varit missbrukare som dåliga trots att de slutat. På dessa grunder blir barn omhändertagna, barn blir placerade i familjehem för att "pappan ej gått att få kontakt med" eller att "på grund av familjens tidigare missbruk och kriminalitet...".

I studien kan vi se att makt är en del av processen av hur föräldraskapet framställs, de professionellas legitimitet ger hög trovärdighet och tillförlitlighet. De föräldrar som avviker från normen exempelvis kriminella, funktionsnedsatta eller missbrukare tappar den tillförlitlighet som föräldrar annars har. De föräldrar som avviker från normen får kämpa för att göra sina röster hörda. I domstolsbesluten ser man detta genom det försvar som föräldrarna lägger fram. Vissa föräldrar använder sig av vittnen med mer legitimitet och makt som kan vittna om att de är bra föräldrar. De föräldrar som beskrivs i domstolsbesluten är avvikande, de är enskilt utsatta personer som kämpar för att vidga normen. Många normer idag har inte alltid varit självklara och precis som Bäck-Wiklund (2012:5) säger förändras normerna och uppfattningarna om vad som är ett gott föräldraskap, en god mor och en god

far, kön och etnicitet är i rörelse. Beroende på hur rättsväsendet framställer föräldraförmågor och framförallt hur genus framställs påverkar inte bara människor på individnivå utan också samhällsnivå. Om rättsväsendet gör skillnad på mammor och pappor genomsyrar det också resten av samhället. Rättsväsendet är en instans som ska stå för ordning och struktur i samhället. Rättsväsendet konstruktioner av problem och beslut skapar riktlinjer för hur andra instanser såsom sjukvård, utbildning, politik och socialtjänst ska agera. De ska helst ligga steget före och visa i vilken riktning resten av samhället ska gå. De avvikande föräldrarna ifrågasätter och utmanar hur domstolen konstruerar problem. Gör detta att rättsväsendet ligger före och utmanar de rådande konstruktionerna eller ligger de steget efter och försöker anpassa sig till de normer som råder?

I studien har vi på djupet granskat hur föräldraskapet framställs i domstolsbeslut. Vi har undersökt gott och icke gott föräldraskap i relation till genus och normalitet. Vi har fått fram vilka brister hos föräldrarna som nämns i större utsträckning än andra och att genus påverkar hur föräldraskapet framställs. Studien visar också att domstolsbesluten lägger stor vikt vid huruvida föräldrarna har insikt och delar konstruktionen av problemet. Insikten kopplat till samarbetsvilja fick betydelse för om föräldraskapet var gott eller inte.

Studiens resultat visar, vilket vi vill vara tydliga med, att varken socialnämnden eller domstolen utgår från eller vill uppnå felfria föräldraskap. Föräldrar och familjer har alla brister och domstolen kräver inte att man som förälder ska vara perfekt. Det avgörande i domstolsbesluten är huruvida föräldrarna visar på och är villiga att samarbeta och förbättra situationen för sina barn. Domstolen vill se att föräldrarna delar uppfattning om att hemsituationen inte är gynnsam för deras barns utveckling och att föräldrarna då ska samarbeta för att förbättra det. Det framgår i domstolsbesluten att varken socialtjänst eller domstol vill skilja föräldrar och barn åt, målet är att skydda barn från att fara illa. Syftet är att inga barn ska växa upp i en otrygg eller riskfylld miljö där deras utveckling kan skadas. Barn ska få vara barn.

8. Referenslista

Barnkonventionen (2009): *FN:s konvention om barnets rättigheter*. . Stockholm. UNICEF Sverige

Boréus, Kristina (2015): Diskursanalys I: Ahrne, Göran & Svensson, Peter (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Stockholm. Liber.

Bäck-Wiklund, Margareta (2012): Prolog: stat, profession, familj - om makt, normer och normering. I: Johansson, Helena & Bäck-Wiklund, Margareta (red). (2012) *Att fostra familjen – en grundbok om styrning, föräldraskap och socialtjänst*. Malmö: Liber.

Börjesson, Sahlin (2013) Kap 6. Sociala problem som verklighetskonstruktioner. I: Meeuwisee, Anna & Swärd, Hans (2013) *Perspektiv på sociala problem*. 2:a upplagan. Stockholm: Natur och Kultur.

Börjesson, Mats (2003): *Diskurser och konstruktioner, En sorts metodbok*. Lund Studentlitteratur.

Cahill-O'Callaghan, Rachel J. The Influence of Personal Values on Legal Judgments. *Journal of Law and Society*; Oxford Vol. 40, Iss. 4, (Nov 2013): Uppdaterad: (2015).
[<https://search-proquest-com.ezproxy.ub.gu.se/sociology1/docview/1449751134/FF8BA9D291B6430APQ/3?accountid=11162>. Hämtad 2018-10-15]

Connell, Raewyn (2009). *Om genus*. 2 uppl. Göteborg: Daidalos

Connell, Raewyn (2002). *Om genus*. Göteborg: Daidalos

Egidius, Henry (2011) *Etik och profession - i en tid av ökande privatisering och myndighetskontroll*. Stockholm: Natur och Kultur

Fink Janet, Lundqvist Åsa (2009) *Välfärd, genus och familj*. Malmö. Liber.

Funcke, Nils (2013) Den svåra konsten att skriva begripliga domar [Elektronisk] *Advokaten* 79(1)<https://www.advokaten.se/Tidningsnummer/2013/Nr-1-2013-Argang-79/Den-svara-konsten-att-skriva-begripliga-domar/> [Hämtad 18-10-18]

Föräldrabalken (SFS:1949:381)

Föräldrabalken (SFS 1983:47)

Hirdman, Yvonne (2001) *Genus- om det stabila föränderliga former*. Malmö. Liber.

Hollander, Anna (2014) När samhället tar ett barn. *Advokaten* (80) 1 sid. 30

Holme Magne, Idar & Solvang Krohn, Bernt (1997): *Forskningsmetodik Om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Andra utgåvan. Lund. Studentlitteratur

Höjer, Ingrid (2012) Ett ifrågasatt föräldraskap. I: Johansson, Helena & Bäck-Wiklund, Margareta (red). (2012) *Att fostra familjen – en grundbok om styrning, föräldraskap och socialtjänst*. Malmö. Liber

Jarlbro, Gunilla (2006): *Medier, genus och makt*. Lund. Studentlitteratur.

Johansson, Helena & Bäck-Wiklund, Margareta (red). (2012) *Att fostra familjen – en grundbok om styrning, föräldraskap och socialtjänst*. Malmö. Liber

Johansson, Helena & Johansson Ing-Marie Johansson (2012) De oregeliga unga männen. I: Helena & Bäck-Wiklund, Margareta (red). (2012) *Att fostra familjen – en grundbok om styrning, föräldraskap och socialtjänst*. Malmö. Liber

Röbäck, Karin (2012) När lagen reglerar barnets familj efter föräldrarnas separation. I: Helena & Bäck-Wiklund, Margareta (red). (2012) *Att fostra familjen – en grundbok om styrning, föräldraskap och socialtjänst*. Malmö. Liber

Karen Skaale Havnen , Reidar Jakobsen & Kjell Morten Stormark (2009): *Mental Health Problems in Norwegian School Children Placed Out-of-home: The Importance of Family Risk Factors*, *Child Care in Practice*, 15:3, 235-250

Killén, Kari. (2000). *Barndomen varar i generationer*. Lund. Studentlitteratur AB

Kvale, Steinar och Brinkmann, Svend (2014) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. 3:e upplagan. Lund. Studentlitteratur AB.

Lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) (SFS 1990:52)

Lewis, Jane & Welsh, Elaine (2005) ”*Fathering practices in twenty-six intact families and the implications for child contact*”.*International Journal of Law in Context, Vol.1 (No.1)*. pp. 81-99.

Magnusson, Eva. (2010) *Hon, han och hemmet: genuspsykologiska perspektiv på vardagslivet i nordiska barnfamiljer*. Stockholm. Natur och kultur

Matthew, David & Sutton, Carole D. (2016): *Samhällsvetenskaplig metod*. Lund. Studentlitteratur.

Payne, Malcolm (2008). *Modern teoribildning i socialt arbete*. (Översättning Björn Nilsson). 2:a upplagan. Stockholm. Natur och Kultur

Petersson Gunilla (2006). Närvarande mödrar och tillräckligt frånvarande fäder. Om socialtjänstens bedömningar av föräldrars omsorg. *Socialvetenskaplig tidskrift*, (1), ss. 51-65. - *Analyserar skillnaderna vid bedömningar av mödrar o fäders omsorg*. Hämtad 2018-10-22

Sahlin, Ingrid (2013) Sociala problem som verklighetskonstruktioner. I: Meeuwisse, Anna & Swärd, Hans (red.). *Perspektiv på sociala problem*. 2., omarb. utg. Stockholm: Natur & kultur

Skau, Marie Grete (2007): *Mellan makt och hjälp: Om det flertydiga förhållandet mellan klient och hjälpare*. Tredje upplagan. Malmö. Liber

Socialdepartementet (2000): *Omhändertagen - Samhällets ansvar för utsatta barn*. SOU 2000:77. Stockholm.

Socialstyrelsen (2017): *Statistik om socialtjänstinsatser till barn och unga 2015 och 2016*.

Socialstyrelsen (2013): *Barn och unga i familjehem och HVB Handbok om socialnämndens ansvar och uppgifter*.

Socialstyrelsen (2018). *Grundbok BBIC - Barns behov i centrum*.

Socialstyrelsen (2015). *Grundbok BBIC - Barns behov i centrum*.

Socialstyrelsen, *Social barnavård i förändring Slutrapport från BBIC-projektet*. Artikelnr 2007-110-18. Tryck Edita Västra Aros AB, Västerås, januari 2008. [Hämtad 2018-10-30]

Silva B, Elizabeth & Smart, Carol (1999): *The new family*. London. SAGE publications.

Special Eurobarometer 331 (2010): *EU citizens' attitudes towards alcohol*. European commission. Belgium.

[http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/ebs/ebs_331_en.pdf Hämtad 2018-12-04]

Sveriges Domstolar (2017): *Vård av unga*.

[<http://www.domstol.se/Myndighetsbeslut/Mal-i-forvaltningsdomstol/Tvangsvard/Vard-av-unga/> Hämtad 2018-10-16]

Sveriges Domstolar (2008): *Lättläst*.

[<http://www.domstol.se/Funktioner/Lattlast---om-Sveriges-Domstolar/> Hämtad 2018-12-06]

Tryckfrihetslagen (SFS 1949:105).

Thurén, Torsten (2007): *Vetenskapsteori för nybörjare*. Malmö. Liber

Vetenskapsrådet (2002): *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. <https://www.google.se/url?sa=t&source=web&rct=j&url=http://www.codex.vr.se/txts/HSFR.pdf&ved=2ahUKEwiG87CV6pzeAhVHjywKHYt3DjMQFjAAegQIBRAB&usq=AOvVaw2GyUHH5gxHaqEy9neBgobP> [Hämtad 2018-10-24]